

Η λογική της ελεύθερης έρευνας και η υπαγωγή επιστήμης και παιδείας στο κεφάλαιο

Δ. Πατέλης, Επίκουρος Καθηγητής Πολυτεχνείου Κρήτης

Περίληψη

Στην εργασία αυτή η νομοτελής ανάπτυξη της επιστημονικής σκέψης εξετάζεται ως "φυσικοϊστορική" διαδικασία, στιγμές της οποίας είναι οι εκάστοτε *γνωσιακές συγκυρίες*, ως ιστορικά συγκεκριμένες βαθμίδες της ανάπτυξης της γνωστικής διαδικασίας που προσδιορίζονται από: 1) Την υφή, τον χαρακτήρα, τον τρόπο συγκρότησης του αντικειμένου, το είδος των αλληλεπιδράσεων των μερών του και το επίπεδο της ανάπτυξής του. 2) Το επίπεδο ανάπτυξης της επιστημονικής γνώσης περί του αντικειμένου, τα κεκτημένα της επιστήμης και τους τρόπους διερεύνησής του. 3) Το επίπεδο ανάπτυξης και το είδος του υποκειμένου της έρευνας (ερευνητή), τη σχέση του με τα θεμέλια της επιστήμης και τη μεθοδολογική-αναστοχαστική του ικανότητα. 4) Την περιρρέουσα κοινωνική-πολιτισμική συγκυρία, τις ανάγκες και την (καθοριζόμενη από συσχετισμούς δυνάμεων, συμφερόντων κλπ.) δεσπόζουσα «κοινωνική ζήτηση», που προβάλλουν ως αξιώσεις προς την επιστήμη.

Εξετάζεται το φάσμα (δημιουργικών και αυτοκαταστροφικών) δυνατοτήτων που προβάλλει ιδιαίτερα έντονα κατά τις κρίσιμες γνωσιακές συγκυρίες.

Αναδεικνύεται η αντιφατικότητα που χαρακτηρίζει την άμεση και απροκάλυπτη υπαγωγή της επιστήμης και της εκπαίδευσης στις τρέχουσες και απώτερες ανάγκες της κερδοφορίας του ισχυρότερου μονοπωλιακού κεφαλαίου επί κεφαλαιοκρατίας, καθώς και σειρά εκφυλιστικών φαινομένων στην επιστήμη και στην εκπαίδευση. Έμφαση δίδεται στις καθολικές δημιουργικές δυνατότητες εντός της επιστήμης και της παιδείας, με τις οποίες συνδέεται η προοπτική χειραφέτησης και ενοποίησης της ανθρωπότητας.

Εισαγωγή

Βάσει της «Λογικής της Ιστορίας» (Βαζιούλιν 2004), της θεωρητικής και μεθοδολογικής προσέγγισης που προσβέω, η επιστήμη και η παιδεία δεν μπορούν να θεωρούνται ως μορφώματα αποκομμένα από την διάρθρωση της κοινωνίας και από το κοινωνικό γίγνεσθαι (βλ. και Bernal). Δεν μπορεί επίσης να εξετάζονται υπό το πρίσμα μονομερειών, οι οποίες έχουν κατά καιρούς επικρατήσει κατά την διάρκεια του 20^{ου} αι., όπως λ.χ. αυτών που ανάγουν την επιστήμη σε φορμαλισμούς της τυπικής λογικής (όπως στον λογικό θετικισμό, βλ. σχετικά: Carnap, Κράφτ, Πάνου), σε «συμβολικές κατασκευές», είτε σε κοινωνικο-ψυχολογικές συμβάσεις (βλ. π.χ. Kuhn).

Η επιστήμη συνιστά ένα μόρφωμα της κοινωνικής συνείδησης (Πατέλης 1998). Η τελευταία συγκροτείται μέσω μιας διττής αποβλεπτικότητας. Αφ' ενός μεν είναι σχέση νοητικής προσοικείωσης, πρόσκτησης αντικειμένων (*συν-ειδέναι*), αφ' ετέρου δε, συνιστά συνειδητοποίηση αυτού του υποκειμένου ως υποκειμένου και της σχέσης του με άλλα υποκείμενα (*συν-ειδέναι*), μια λειτουργία που προορίζεται για την ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων ως υποκειμένων.

Προϊούσης της διαδικασίας του *καταμερισμού εργασίας* εντός του ιστορικού γίγνεσθαι, *αυτονομείται σχετικά η συνδεδεμένη με την σκοποθεσία νοητική προσοικείωση της πραγματικότητας, το ειδέναι, συστηματική έκφραση του οποίου σε κοινωνίες με ανεπτυγμένο και δη, ανταγωνιστικού χαρακτήρα καταμερισμό της εργασίας, είναι η επιστήμη.* Η κίνηση αυτή

πραγματοποιείται μέσα από αλληπάλληλες ποιοτικές, ουσιώδεις και ανατροφοδοτούμενες αναβαθμίσεις των συστημάτων εμπράγματος (τεχνολογικής) και ιδεατής (νοητικής) διαμεσολάβησης της (πρωτίστως εργασιακής) σχέσης του ανθρώπου με τη φύση, αλλά και των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Αρχικά η γνώση αποτελεί συνιστώσα (μέσο) της σκοποθεσίας της εργασίας για την λήψη του επιθυμητού αποτελέσματος. Με την σχετική αυτονόμηση της επιστήμης, σκοπός της τελευταίας γίνεται η διαφόρων επιπέδων γνώση περί του αντικειμένου της. Στην επιστημονικά συγκροτημένη τεχνολογία, η εφαρμοσμένες εκδοχές του εκάστοτε διαθέσιμου διεπιστημονικού κεκτημένου, χρησιμοποιούνται ως μέσο για την επίτευξη του ζητούμενου κατασκευαστικού σκοπού.

Για τους λόγους αυτούς, μαζί με τα βασικά είδη εργασίας (εργασία για την παραγωγή αγαθών προς κατανάλωση και μέσωσιν και αντικειμένων παραγωγής) διακρίνεται και η εργασία για την προπαρασκευή-κατάρτιση του ανθρώπου ως υποκειμένου της εργασίας, μέσω της παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης (επιστημονικών και μη) γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων.

Αυτή η εργασιακή συνιστώσα της εκπαίδευσης, δηλαδή η εργασία για την παραγωγή και αναπαραγωγή της βασικής παραγωγικής δύναμης –του ανθρώπου της εργασίας, φορέα συγκεκριμένων ιδιοτήτων– είναι η ουσιαδέστερη και στρατηγικής εμβέλειας διάσταση της εκπαίδευσης, παράγωγα της οποίας είναι όλες οι υπόλοιπες λειτουργίες της τελευταίας, με προεξάρχουσα τη λειτουργία της παραγωγής και αναπαραγωγής του υποκειμένου των σχέσεων παραγωγής και του όλου πλέγματος των κοινωνικών σχέσεων, του υλικού και πνευματικού πολιτισμού. Απ' αυτή την εργασιακή συνιστώσα απορρέει και σ' αυτήν κατατείνει και προσανατολίζεται με ποικίλους τρόπους η οργανικά συνδεόμενη με την επιστήμη οργανωμένη εκπαίδευση, η οποία συνιστά «επεξεργασία» ανθρώπων και επεξεργασία γνώσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων.

Η νομοτελής ανάπτυξη της επιστήμης και η γνωσιακή συγκυρία.

Η επιστήμη προβάλλει ως συστηματική παραγωγή αντικειμενικής, τεκμηριωμένης και αληθούς γνώσης περί του μέρους εκείνου του επιστητού που αποτελεί το γνωστικό της αντικείμενο. Η επιστήμη είναι μεν γνωστική σχέση του υποκειμένου προς το αντικείμενο (ειδέναι), η οποία όμως διαμεσολαβείται πάντοτε από κοινωνικά-πολιτισμικά επεξεργασμένα νοητικά είτε και τεχνικά μέσα και τρόπους προσοικείωσης του αντικειμένου, αλλά συμβάλλει και στη συνειδητοποίηση της σχέσης μεταξύ υποκειμένων (ως υποκειμένων της δραστηριότητας που αναπτύσσουν και των σχέσεων που συνάπτουν) και ως εκ τούτου, είναι και μορφή κοινωνικής συνείδησης, η οποία συνδέεται με τις λοιπές μορφές του κοινωνικού συν-ειδέναι: ηθική, πολιτική, δίκαιο, αισθητική, θρησκεία και φιλοσοφία. Η σύνδεση αυτή της επιστήμης με τις μορφές του κοινωνικού συν-ειδέναι, είτε ανακύπτει αυθόρμητα, οπότε η συνειδητοποίηση της κοινωνικής θέσης και του ρόλου της επιστήμης και του επιστήμονα λαμβάνει χώρα με τους όρους της αγοραίας καθημερινής συνείδησης και του κοινού νου (και τις συνακόλουθες μονομέρειες, προκαταλήψεις, κ.ο.κ.), είτε αποκαθίσταται συνειδητά, κυρίως μέσω του μεθοδολογικού και φιλοσοφικού αναστοχασμού. Στο βαθμό που η επιστήμη καθίσταται άμεση παραγωγική δύναμη, παρατηρείται διεύρυνση και εμβάθυνση αυτής της διαμεσολάβησης.

Σε συνθήκες καταμερισμού εργασίας εντός της επιστήμης, η επιστήμη χωρίζεται σε επιστήμη, γνωστικό αντικείμενο της οποίας είναι η φύση, και σε επιστήμη, γνωστικό αντικείμενο της οποίας είναι η κοινωνία. Στο βαθμό που διατηρείται ο υποδουλωτικός καταμερισμός της εργασίας παρατηρείται και η διαίρεση (η οποία συχνά παίρνει την μορφή του ανταγωνισμού) των επιστημών σε επιστήμες περί φύσεως και επιστήμες περί κοινωνίας. Η διαίρεση αυτή, παρά τις οντολογικές διαφορές των γνωστικών αντικειμένων και τις αντίστοιχες διαφοροποιήσεις των

μεθοδολογικών προσεγγίσεων, δεν είναι και δεν μπορεί να είναι απόλυτη, όπως δεν είναι και δεν μπορεί να είναι απόλυτη η διαφορά φύσης και κοινωνίας, είτε η διαφορά ειδέναι και συν-ειδέναι. Οι όποιες διαφορές και αντιθέσεις μεταξύ φυσικών, τεχνολογικών, κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, ενισχύονται, ιδεολογικοποιούνται και απολυτοποιούνται υπό συγκεκριμένους κοινωνικοοικονομικούς όρους. Ωστόσο, οι τάσεις διεπιστημονικής σύγκλισης, συνανάπτυξης και ολοκλήρωσης των ερευνητικών δραστηριοτήτων, είναι ήδη έκδηλες και σηματοδοτούν την *προοπτική της συνθετικής και εσωτερικά ενιαίας επιστήμης της ώριμης ανθρώπινης κοινωνίας, εσωτερικά ενιαίες μεν, πλην όμως διαφορετικές στιγμές της οποίας θα είναι η γνώση, διάγνωση της φύσης και συνειδητοποίηση της κοινωνίας* (Βαζιούλιν, 2004, σ.242).

Η επιστήμη, συνιστά:

1. *ερευνητική δραστηριότητα*, που έχει να κάνει πρωτίστως με την παραγωγή πρωτότυπης γνώσης, αλλά και με την αναπαραγωγή και διάδοση αυτής της γνώσης. Η ερευνητική δραστηριότητα διεξάγεται πάντοτε σε συγκεκριμένες συνθήκες, με την χρήση συγκεκριμένων μέσων και τρόπων (νοητικών ή και εμπράγματων μέσων, εργαλείων, οργάνων, πειραματικών διατάξεων, εξοπλισμού, κ.ο.κ.), η διάγνωση και ανάπτυξη των οποίων συνιστά αντικείμενο της έρευνας της *λογικής και της μεθοδολογίας της επιστήμης*, ενός κλάδου, που συνιστά μέρος του φιλοσοφικού στοχασμού και αναστοχασμού της επιστήμης.
2. *αποτελέσματα, κεκτημένα της επιστήμης, γνώσεις διαφόρων επιπέδων και μορφών συγκρότησης* (εμπειρικού και θεωρητικού).
3. *κοινωνικό θεσμό, οργάνωση, ιεραρχία, σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και ομάδων, εντός της επιστημονικής δραστηριότητας, αλλά και περίξ αυτής*, εξ' αφορμής του ευρύτερου κοινωνικού αντίκτυπου και των χρήσεων των εκάστοτε αποτελεσμάτων, των κεκτημένων της επιστήμης. Εδώ αναφερόμαστε τόσο στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων που απαρτίζουν την *«επιστημονική κοινότητα»* με την στενή και την ευρεία έννοια, στις τυπικές (επίσημες) και στις άτυπες (ανεπίσημες) μορφές της, όσο και στις σχέσεις μεταξύ των θεσμών της επιστήμης και των υπολοίπων κοινωνικών θεσμών, στη θέση και στον ρόλο της επιστήμης και των ανθρώπων της επιστήμης στο κοινωνικό όλο.
4. *η επιστήμη μετατρέπεται και σε άμεση παραγωγική δύναμη*, αρχής γενομένης από την *βιομηχανική επανάσταση*, από την στιγμή που η εφαρμοσμένη φυσιογνωσία καθίσταται εκ των ων ουκ άνευ όρος των τεχνολογικών διατάξεων της παραγωγής, σε μια διαδικασία, η οποία κλιμακώνεται μαζί με την επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο, βαθαίνοντας τον κοινωνικό χαρακτήρα της εργασίας και της παραγωγής, γεγονός που αναβαθμίζει διαρκώς την θέση και τον ρόλο της επιστήμης στη δομή και στο γίγνεσθαι της κοινωνίας.
5. η επιστήμη συνδέεται και με αυτό που ο Μαρξ (σ.135) αποκαλούσε *καθολική εργασία*, δηλαδή με εκείνο το είδος της ανθρώπινης δημιουργικής δραστηριότητας, που δεν χαρακτηρίζεται τόσο από την άμεση εμπλοκή του ανθρώπου ως φυσικής παρουσίας και εκτελεστικού οργάνου της εργασίας, ούτε και από την ανταποδοτικότητα του αντιπραγματισμού και των ανταλλαγών εμπορευματοκατόχων, όσο από την *εκτύλιξη της ανθρώπινης δραστηριότητας σε ένα πεδίο ανταλλαγής, αμοιβαίου εμπλουτισμού δεξιοτήτων, ικανοτήτων και γνώσεων, ανάμεσα στα υποκείμενα του ανθρώπινου πολιτισμού*.

Εξετάζω την συγκρότηση και την ιστορική ανάπτυξη της επιστήμης ως νομοτελή διαδικασία, ως μια «φυσικοϊστορική» διαδικασία (Πατέλης 1991, 2004, 1994-1995, κ.ά.). Η

ανάπτυξη της επιστήμης στην ιστορία εκτυλίσσεται μέσω της δραστηριότητας των ανθρώπων της επιστήμης, των ατομικών και συλλογικών υποκειμένων της επιστήμης και (μέσω της διαμεσολάβησης του καταμερισμού της εργασίας) της κοινωνίας. Πρόκειται για μια διαδικασία, η ιστορικότητα της οποίας μπορεί να διακριβωθεί αρκούντως μέσω αυτού του *πλέγματος των διαλεκτικά αλληλένδετων κριτηρίων* που η μεθοδολογία που πρεσβεύω αποκαλεί «γνωσιακή συγκυρία» (βλ. Βαζιούλιν 1964, 1968, 1987).

Η *γνωσιακή συγκυρία* προσδιορίζεται βάσει των εξής κριτηρίων εξέτασης της ανάπτυξης ορισμένης γνωστικής διαδικασίας, τα οποία συνδέονται με:

1. *την υφή, τον χαρακτήρα, την ιδιοτυπία των νόμων που διέπουν το μέρος εκείνο του επιστητού, το οποίο συνιστά το γνωστικό αντικείμενο της εν λόγω επιστήμης.* Εδώ εγείρονται ποικίλα ερωτήματα: Τι είδους αντικείμενο είναι αυτό; από τι είδους αλληλεπιδράσεις χαρακτηρίζεται; Τι τύπου ανάπτυξη το χαρακτηρίζει (εάν αυτό αναπτύσσεται); Συνιστά άραγε αυτό το αντικείμενο οργανικό όλο (ένα σύστημα, χαρακτηριστικό του οποίου είναι η εσωτερική αμοιβαία συνάφεια των μερών του); Επομένως, πρωταρχικό κριτήριο για την διάγνωση της γνωστικής συγκυρίας, είναι ένας *οντολογικός προσδιορισμός*: το είδος και το στάδιο ανάπτυξης του γνωστικού αντικειμένου (προϋποθέσεις, πρωταρχική εμφάνιση, διαμόρφωση και ωριμότητα).
2. *το επίπεδο ανάπτυξης της κεκτημένης γνώσης της εν λόγω έρευνας, της εν λόγω επιστήμης (από θεωρητικής και μεθοδολογικής σκοπιάς).* Αυτό αφορά την «φυλογένεση» της έρευνας, το επίπεδο της μέχρι τούδε ανάπτυξης αυτής της επιστήμης, το μεθοδολογικό επίπεδο που έχει κατακτήσει. Το τελευταίο προσδιορίζεται λαμβάνοντας ως κριτήριο μεθοδολογικής ωριμότητας της έρευνας την χρήση της μεθόδου της ανάβασης από το αφηρημένο στο νοητά συγκεκριμένο, εφ' όσον έχει ολοκληρωθεί η ερευνητική λειτουργία της ανάβασης από το κατ' αίσθηση συγκεκριμένο στο αφηρημένο, με την διάκριση της απλούστατης σχέσης του αντικειμένου.

Ανώτερη λοιπόν μεθοδολογική προσέγγιση, προσήκουσα στο ώριμο οργανικό όλο και χαρακτηριστική για το νοεόν κατά Λόγο (Vernunft), είναι η *διαλεκτική μέθοδος της ανάβασης από το αφηρημένο στο νοητά συγκεκριμένο* (Βαζιούλιν 1992). Λαμβάνοντας ως γνώμονα μεθοδολογικής ωριμότητας της έρευνας την κλιμάκωση της σκέψης προς την μέθοδο της ανάβασης από το αφηρημένο στο νοητά συγκεκριμένο, μπορούμε να αποτιμήσουμε το επίπεδο ανάπτυξης διαφόρων ερευνητικών διαδικασιών. Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η πλειονότητα των φυσικών επιστημών κινείται επί του παρόντος κατ' εξοχήν στο επίπεδο της προδιαλεκτικής νόησης, της διάνοιας (Verstand), δηλ. κινείται από την κατ' αίσθηση χαώδη περί του όλου αντίληψη, προς διαφόρων βαθμών αφαιρέσεις και γενικεύσεις (ποσοτικού, μετρικού και τυπικού χαρακτήρα) του εμπειρικού υλικού, των δεδομένων των αισθήσεων.

3. *το επίπεδο γνωστικής και μεθοδολογικής ανάπτυξης της «οντογένεσης» του συγκεκριμένου υποκειμένου της έρευνας (ατομικού ή και συλλογικού), το επίπεδο θεωρητικής και λογικής του συγκρότησης,* δηλ. η ικανότητά του να διαγνώσει τόσο την ιδιοτυπία και το επίπεδο ανάπτυξης του γνωστικού αντικειμένου, όσο και το επίπεδο ανάπτυξης (το επίπεδο της ιστορικά προσδιορισμένης επάρκειας ή ανεπάρκειας) των περί του αντικειμένου κεκτημένων γνώσεων. Οι ιδιότητες αυτές του υποκειμένου συνδέονται με τον *τύπο προσωπικότητάς του, με την όλη παιδεία του και με την στάση ζωής του,* με την ικανότητά του να εξετάζει κριτικά τόσο το

αντικείμενο, όσο και την κεκτημένη γνώση και μεθοδολογία, με την ικανότητά του να αντιλαμβάνεται τις ερευνητικές ανάγκες, την εσωτερική λογική της ανάπτυξης της έρευνας και να διαθλά υπό το πρίσμα της τελευταίας τις πραγματικές ανάγκες της ανθρωπότητας.

4. *την περιρρέουσα ιστορική – πολιτισμική ατμόσφαιρα, η οποία επιδρά αμέσως ή εμμέσως στην έρευνα (ως προς το τι, πώς, γιατί και σε ποια κατεύθυνση, με ποια σκοπιμότητα, προτεραιότητα και ιεράρχηση πρέπει να διερευνηθεί). Δεδομένου ότι η επιστήμη ως κατ' εξοχήν ειδέναι έλκει την καταγωγή της από την πρακτική μετασχηματιστική δραστηριότητα του ανθρώπου, η πρακτική προβάλλει ως το αφητηριακό σημείο, το κριτήριο της αλήθειας και ο τελικός προορισμός της. Δεδομένου επίσης και του γεγονότος ότι η επιστήμη συνιστά καθολική δημιουργική (και ενίοτε καταστροφική) δύναμη της ανθρωπότητας, θα πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν τον τρόπο με τον οποίο οι εκάστοτε κοινωνικές ανάγκες ενσωματώνονται στο corpus της επιστημονικής έρευνας, μέσω μιας ιδιότυπης «διήθησης» και αναψηλάφησης του εάν, τι, με τι τρόπο και κατά πόσο εμπίπτει στο πεδίο του γνωστικού αντικειμένου. Ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε κατ' αρχήν, ότι στις ανταγωνιστικές κοινωνίες οι (συνδεδεμένες με τα κυρίαρχα συμφέροντα) εκάστοτε δεσπύζουσες μορφές κοινωνικής ζήτησης (π.χ. οι ανάγκες μεγιστοποίησης της κερδοφορίας του κεφαλαίου) ως κριτήριο επιλογής προοπτικής μέσα από το φάσμα δυνατοτήτων της γνωσιακής συγκυρίας, δεν ταυτίζονται με τις βαθύτερες πραγματικές ανάγκες της ανθρωπότητας και με τις ανάγκες της εσωτερικής λογικής της ανάπτυξης της έρευνας.*

Ο προσδιορισμός της γνωσιακής συγκυρίας ως συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής στο φάσμα δυνατοτήτων της νομοτελούς πορείας της επιστήμης, είναι εκ των ων ουκ άνευ όρος για την συνειδητή εμπλοκή του υποκειμένου στην ερευνητική διαδικασία, για την χάραξη στρατηγικών και τακτικών της έρευνας. Το φάσμα δυνατοτήτων που εμπεριέχει η εκάστοτε γνωσιακή συγκυρία, περιλαμβάνει κινδύνους άγονης δογματικής αγκύλωσης, μονομερούς παραμόρφωσης, σκεπτικιστικής-σχετικοκρατικής διάλυσης, καταστροφής κ.λπ., αλλά και γόνιμες προοπτικές δημιουργικής ανάπτυξης της επιστήμης. Το δίπολο δημιουργικών και αυτοκαταστροφικών τάσεων, προβάλλει ιδιαίτερα έντονα κατά τις κρισιακές γνωσιακές συγκυρίες.

Οι κρισιακές γνωσιακές συγκυρίες.

Σε διάφορες φάσεις ανάπτυξης της επιστήμης, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η κεκτημένη γνώση (το θεωρητικό κεκτημένο της επιστήμης) δεν μπορεί να επιτελεί πλέον λειτουργίες τις οποίες επιτελούσε μέχρι πρότινος με ορισμένη πληρότητα και επάρκεια. *Κρισιακή γνωσιακή συγκυρία αποκαλούμε εκείνη την συγκυρία, στα πλαίσια της οποίας η κεκτημένη γνώση αδυνατεί να μας παράσχει έγκυρη περιγραφή και κυρίως, θεωρητική εξήγηση και επιστημονική πρόβλεψη - πρόγνωση της δομής και της ανάπτυξης του αντικειμένου. Νέες πτυχές, πλευρές, εμπειρικά γεγονότα κ.ο.κ. που αφορούν το γνωστικό αντικείμενο εγείρονται στο προσκήνιο της έρευνας, χωρίς να είναι η κεκτημένη γνώση εις θέση να τα περιγράψει, να τα εξηγήσει και να προβλέψει την προοπτική τους με πληρότητα, αντικειμενικότητα και επάρκεια. Αυτή η αναντιστοιχία της κεκτημένης γνώσης προς τις νέες ερευνητικές ανάγκες λειτουργεί ως κινητήριο αντίφαση, ως γονιμοποιό κίνητρο για την περαιτέρω ανάπτυξη της έρευνας, για την περαιτέρω διεύρυνση και εμπάθυνση της γνώσης. Η τελευταία δεν είναι δεδομένη αυτομάτως και αυθορμήτως. Απαιτείται ενεργοποίηση του υποκειμένου για την διακρίβωση της γνωσιακής συγκυρίας από λογικής και*

μεθοδολογικής σκοπιάς. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ερευνητική δραστηριότητα έχει πάντοτε διττή κατεύθυνση: 1) προς το αντικείμενο (για την νοητική αφομοίωση και τον μετασχηματισμό του), 2) προς την κεκτημένη γνώση (αρχικά προεκβαλλόμενη στο εισέτι μη εγνωσμένο πεδίο, ως μέθοδος προσπορισμού νέας γνώσης και –εφ' όσον διαπιστώνεται η ανεπάρκειά της– ως αντικείμενο προς μετασχηματισμό μέσω κριτικού μεθοδολογικού αναστοχασμού). Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της έρευνας νοείται εξ' αρχής ως ελλείπον στοιχείο του συστήματος γνώσεων που διαθέτει το επιστημονικό κεκτημένο. Και μάλιστα η αναπλήρωση αυτού του ελλείποντος στοιχείου συνδέεται οργανικά με τον μετασχηματισμό αυτού του κεκτημένου.

Η ανάπτυξη της γνώσης επιτυγχάνεται μέσω της διάγνωσης της διαλεκτικής αλληλεπίδρασης και αλληλοδιείσδυσης των προαναφερθεισών δυναμικών συνιστωσών της γνωσιακής συγκυρίας, διότι σε κάθε φάση της τελευταίας, ο αυθεντικός ερευνητής χαρακτηρίζεται από μια διττή αποβλεπτικότητα: αφ' ενός μεν έχει μια κριτική στάση προς το γνωστικό αντικείμενο (ώστε αυτό να μη συνιστά ανυπέρβλητο και αμετάβλητο «είναι ως έχει» αλλά να καταστεί «είναι δι ημάς» μέσω της νοητικής προσκτησής του), αφ' ετέρου δε, μια κριτική στάση προς την (επαρκή ή ανεπαρκή) κεκτημένη θεωρητική και μεθοδολογική γνώση. Και οι δύο πλευρές διαμεσολαβούνται από τις σχέσεις εκείνες που αναφέραμε εξετάζοντας την επιστήμη ως παραγωγική δύναμη, και ως θεσμό (με υλικά και ιδεατά μέσα, ιεραρχία και οργάνωση).

Υπάρχουν λοιπόν κρισιακές γνωσιακές συγκυρίες που ποικίλουν ως προς το εύρος, το βάθος και την ένταση της αντιφατικότητας που τις χαρακτηρίζει. Οι συγκυρίες αυτές ανακύπτουν στην ιστορία των επιστημών και της φιλοσοφίας ως περίπλοκα και πολυεπίπεδα φαινόμενα, προϊόν εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Υπάρχουν κρισιακές γνωσιακές συγκυρίες που οφείλονται σε χονδροειδείς εξωτερικές επεμβάσεις στο έργο της επιστήμης (μέσω θεσμικών παρεμβάσεων, απαγορεύσεων, εξαγορών, επιλεκτικών χρηματοδοτήσεων ή υποχρηματοδοτήσεων, αξιολογήσεων, κ.ο.κ.), σε εκ των πραγμάτων εξάντληση του ερευνητικού δυναμικού ορισμένης κεκτημένης γνώσης, είτε (κατά κανόνα) σε συνδυασμό των παραπάνω (βλ. Σαλομόν, Jordan, κ.ά.).

Η βαθμιαία κλιμάκωση της αντικειμενικά ανακλύπτουσας κρισιακής γνωσιακής συγκυρίας, δεν οδηγεί αυτομάτως στο θρίαμβο της νέας γνώσης, της επικείμενης επιστημονικής επανάστασης, εάν δεν συνοδεύεται από τους κατάλληλους υποκειμενικούς όρους και κυρίως, από την συγκρότηση νέου υποκειμένου της έρευνας μέσω της επαναχάραξης στρατηγικής και τακτικής ενός ανώτερου φάσματος ερευνητικών προγραμμάτων (βλ. και Πατέλης 1998).

Σε μικρής εμβέλειας και βάθους κρισιακές συγκυρίες, η λύση της αντίφασης επιτυγχάνεται με ανάπτυξη της γνώσης στα πλαίσια των αρχών της κεκτημένης γνώσης, με ενδεχόμενες αλλαγές στον εννοιολογικό και κατηγοριακό εξοπλισμό της θεωρίας. Όταν όμως οι κρισιακές συγκυρίες είναι μεγάλης εμβέλειας και βάθους, απαιτούν επιστημονικές επαναστάσεις, οι οποίες δεν αφορούν μόνο την κατ' αρχήν ποιοτική και ουσιώδη αναβάθμιση της θεωρίας και της μεθοδολογίας, αλλά θίγουν και τα θεμέλια των επιστημών (την «επιστημονική εικόνα του κόσμου», τα ιδεώδη, τους κανόνες και τα πρότυπα επιστημονικότητας και την όλη λανθάνουσα ή συνειδητά επιλεγόμενη κοσμοθεωρητική και φιλοσοφική θεμελίωση της γνώσης). Όπως θα δούμε παρακάτω, υπάρχουν και χρονίζουσες, «κακοφορμίζουσες» κρισιακές γνωσιακές συγκυρίες, οι οποίες προβάλλουν επί μακρόν και βιώνονται ως αδιέξοδα, που δεν θέτουν εν αμφιβόλω μόνο την αξιοπιστία της επιστήμης, αλλά και την ίδια την γνωσιολογική αισιοδοξία και τον ορθολογισμό (βλ. Φεγιεράμπεντ).

Η έγκαιρη διάγνωση των χαρακτηριστικών μιας κρισιακής γνωσιακής συγκυρίας, μπορεί να οδηγήσει σε γόνιμη υπέρβασή της, μέσω της προώθησης συγκεκριμένου φάσματος ερευνητικών προγραμμάτων.

Επιστήμη, εκπαίδευση και αγορά επί κεφαλαιοκρατίας.

Επί κεφαλαιοκρατίας παρατηρείται μια αναβάθμιση του ρόλου της επιστήμης και της παιδείας, που αφορά κατ' εξοχήν τη στενότερη σύνδεσή τους με τις ανάγκες της παραγωγής (στο ερευνητικό πεδίο και από την άποψη της παιδείας-εκπαίδευσης του υποκειμένου της εργασίας, ικανού τουλάχιστον για χειρισμό μηχανών), αλλά και μια οργανικότερη σύνδεση με το μηχανισμό παραγωγής και αναπαραγωγής του όλου πλέγματος των σχέσεων παραγωγής, που εδράζονται στην εκμετάλλευση της μισθωτής εργασίας μέσω της άντλησης υπεραξίας. Από τα παραπάνω συνάγεται, ότι επί κεφαλαιοκρατίας, η παιδεία λειτουργεί κατ' εξοχήν ως θεσμός παραγωγής και αναπαραγωγής του υποκειμένου της εργασίας, αλλά και του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων δια του συνειδέσθαι (της συνείδησης), προσανατολίζεται πρωτίστως στην παραγωγή και αναπαραγωγή του κοινωνικά αναγκαίου φάσματος παραλλαγών και διαβαθμίσεων του εμπορεύματος «εργασιακή δύναμη». Η επεξεργασία γνώσεων και ανθρώπων γίνεται στο έπακρο κατακερματισμένη, διαβαθμισμένη και πολυεπίπεδη, ώστε να ανταποκρίνεται πρωτίστως στις ποικίλες ανάγκες του αντίστοιχου καταμερισμού της εργασίας (ποικίλων βαθμών ειδίκευσης, συνθετότητας και περιπλοκότητας), αλλά και στην κοινωνική διαστρωμάτωση, ως έκφραση αυτού του καταμερισμού. Η κατακερματισμένη γνώση, υποβαθμιζόμενη σε πληροφορία προς αναπαραγωγή, εγκεκριμένη και ταξινομημένη κατά μαθήματα, υπονομεύει τις δυνατότητες δημιουργικής κοσμοθεωρητικής σύνθεσης. Οι παρεχόμενες γνώσεις υπάγονται πλέον σαφέστερα σε εξωεπιστημονικά κριτήρια κερδώς αποδοτικότητας, κατακερματίζονται σε βραχύβιες ενότητες προσανατολισμένες εργαλειακά στα συγκυριακά κελεύσματα της αγοράς.

Τα προβλήματα αυτά επιτείνονται στη σύγχρονη παγκόσμια συγκυρία χαρακτηριστικό της οποίας είναι η αύξουσα ανισομέρεια, μέσω της κλιμάκωσης της ροής υπεραξίας από τομείς «εντάσεως εργασίας» σε τομείς «εντάσεως κεφαλαίου». Η ανισομέρεια των παραγωγικών διαδικασιών (των τεχνολογιών, των υποδομών) γίνεται μέσο για την υπερεκμετάλλευση του συνόλου της εργασιακής δύναμης σε πλανητικό επίπεδο, γεγονός που δεν μπορεί παρά να υπαγορεύει στο κεφάλαιο την ανάγκη αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης, για την επίτευξη των στόχων του και μέσω αυτής. Υποβαθμίζεται ο ρόλος του κράτους στην εκπαίδευση έναντι της δραστηριοποίησης των άμεσα ενδιαφερόμενων για συγκεκριμένου τύπου εργαζόμενους κεφαλαίων. *Η εκπαίδευση, από υπόθεση του «συνολικού κεφαλαιοκράτη» (ως δημόσια υπόθεση) τείνει να γίνει αστηρά ιδιωτική επένδυση του ατόμου, του ίδιου του εργαζόμενου σε «μορφωτικό κεφάλαιο» είτε (και) των όποιων άμεσα ενδιαφερόμενων «χορηγών»...* Τα εξατομικευμένα προγράμματα σπουδών και οι προωθούμενοι μηχανισμοί «δια βίου κατάρτισης» ανταποκρίνονται στην ανάγκη της παγκοσμιοποιούμενης κεφαλαιοκρατικής διαχείρισης και ελέγχου της λεπτής και εύκαμπτης ισορροπίας μεταξύ απασχόλησης και ανεργίας («απασχολησιμότητα», «ελασताσφάλεια»), μέσω του κατακερματισμού και της χειραγώγησης της εργατικής τάξης. Βασικός σκοπός τους: *η δημιουργία δια βίου καταρτιζόμενων και παντίοις τρόποις διαθέσιμων απασχολήσιμων, οι οποίοι δεν θα επωμίζονται όλο και πιο πολύ μόνο το κόστος (υλικό και ηθικό) των σπουδών τους, αλλά και το κόστος της ανεργίας, της μερικής απασχόλησης κ.ο.κ.* Οι τάσεις αυτές θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως κινήσεις άμεσης υπαγωγής της εκπαίδευσης στα πλέον επιθετικά και ανταγωνιστικά τμήματα του κεφαλαίου και ως τροποποίηση του κρατικού παρεμβατισμού (φορέα των συμφερόντων του συλλογικού κεφαλαίου) σε αυτή την κατεύθυνση. Οι εθνικοί και υπερεθνικοί κρατικοί θεσμοί (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ο.Ο.Σ.Α., Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, κ.λπ.) δεν λειτουργούν πλέον μόνον ως μηχανισμοί εκπόνησης και επιβολής των στρατηγικών επιλογών

των δυναμικότερων μερίδων του κεφαλαίου, αλλά και ως απ' ευθείας εργολάβοι, επιτηρητές και αξιολογητές των προγραμμάτων άμεσης υπαγωγής της εκπαίδευσης και της επιστήμης στο κεφάλαιο, στην αγορά, ώστε το Πανεπιστήμιο «να παρακολουθεί τις απαιτήσεις της Αγοράς και να προσαρμόζει το πρόγραμμα σπουδών σύμφωνα με αυτές», βάσει των αρχών της ανταγωνιστικότητας, της αποτελεσματικότητας (για το κεφάλαιο πάντα), και της βιωσιμότητας. *Προνομιακή θέση καταλαμβάνει π.χ. εκείνη η επιστήμη, τα αποτελέσματα της οποίας μπορούν να οδηγήσουν αμεσότερα σε κερδοφόρες τεχνολογικές εφαρμογές, με σαφή τον κίνδυνο υπονόμευσης της βασικής, της θεμελιώδους έρευνας (που αφορά την φύση και την κοινωνία) και αντίστοιχη υποβάθμιση εκείνων των κατευθύνσεων της φιλοσοφίας και των κοινωνικών επιστημών που δεν υιοθετούν απολογητικούς ρόλους.* Σε αντιστοιχία με τα παραπάνω διαμορφώνεται και η εκάστοτε προσφορά και ζήτηση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και του γοήτρου εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, σχολών, τμημάτων, κ.ο.κ. Κατ' αυτό τον τρόπο και δεδομένης της στρατηγικής εμβέλειας της εκπαίδευσης, οι όποιες αλλαγές προωθούνται σε αυτό το πεδίο, δεν είναι κοινωνικά ουδέτερες κινήσεις που υπαγορεύονται από τη λογική μιας δήθεν κοινωνικά και αξιολογικά ουδέτερης αδήριτης λογικής που επιτάσσει η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Στα πλαίσια της βελτιστοποίησης των όρων άντλησης υπεραξίας από τους δυνάμει και ενεργεία «αποσχολήσιμους» σε συνθήκες ήττας του εργατικού κινήματος και εκμηδένισης των παραδοσιακών συλλογικοτήτων, κινείται και η επιχειρούμενη «μεταρρύθμιση» της παιδείας. Προωθείται λοιπόν ένα σύστημα «δια βίου κατάρτισης» πολλών ταχυτήτων, όπου ανασφαλείς εκπαιδευτές θα εκπαιδεύουν με τη σειρά τους εφήμερους εκπαιδευτές ανέργων και οι εκπαιδευόμενοι άνεργοι θα πιάζουν για θέσεις εργασίας. Επιδιώκεται δηλαδή μια άμεσα χειραγωγική και χρησιμοθηρική υπαγωγή της προπαρασκευής της βασικής παραγωγικής δύναμης (του ανθρώπου-εργαζομένου) στις τρέχουσες αγοραίες ανάγκες του παγκόσμιου εμβέλειας επιθετικού κεφαλαίου, με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της κερδοφορίας δια του κατακερματισμού-ανταγωνισμού του υποκειμένου της εργασίας. Ο καθολικός χαρακτήρας της επιστημονικής εργασίας συρρικνώνεται μέσω της ιδιωτικής της χρήσης και εκμετάλλευσης. Το όλο σύστημα των πνευματικών δικαιωμάτων, αδειών και ευρεσιτεχνιών μαζί με τον μονοπωλιακό έλεγχο που ασκείται σε ευρύτατο φάσμα ερευνών, λειτουργεί ως *ωμός φραγμός στην έρευνα* (για να αποφευχθεί η απαξίωση εν ενεργεία κεφαλαιουχικών εξοπλισμών και να μην απωλεστούν μονοπωλιακές θέσεις και κέρδη). Η μονόπλευρη αξίωση για μεγιστοποίηση της κερδοφορίας, σε σύγκριση με το μέσο ποσοστό κέρδους, οδηγεί σε ανηλεή αγώνα για την πρωτοπορία, που χαρακτηρίζεται από κατασπατάληση πόρων και ανθρώπινου δυναμικού, λόγω επιβολής επιχειρηματικού απορρήτου, με τις αλληλοεπικαλύψεις ερευνών (το περιεχόμενο των οποίων είναι απροσπέλαστο λόγω ανταγωνισμού και «εμπορικού απορρήτου», λόγω εμπλοκής με την πολεμική βιομηχανία, κ.ο.κ.), σε υπονόμευση του καθολικού χαρακτήρα των ενδοεπιστημονικών και διεπιστημονικών σχέσεων (λόγω του ανταγωνισμού των επιστημόνων, των ερευνητικών κέντρων), κ.λπ.

Ιμπεριαλιστική «παγκοσμιοποίηση», και «επιχειρηματικό πανεπιστήμιο».

Εκ των ων ουκ άνευ όρος για την διερεύνηση των τάσεων της σύγχρονης επιστήμης και της παιδείας, είναι η τοποθέτησή τους στο παγκόσμιο κοινωνικό γίγνεσθαι, χαρακτηριστικό του οποίου είναι η κυριαρχία των Διεθνικών Ομίλων, των Πολυεθνικών Χρηματιστικών-Μονοπωλιακών Συγκροτημάτων (βλ. και Πατέλης 2005). Στα πλαίσια της επιστημονικής και τεχνολογικής επανάστασης, η παραγωγική διαδικασία καθίσταται πεδίο εφαρμογής της επιστήμης. Όλο και πιο βαρύνων γίνεται ο ρόλος της επιστήμης και της τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία, γεγονός που συνιστά την αντικειμενική βάση της μεταφυσικής

υποστασιοποίησης αυτού του ρόλου στα περί «κοινωνίας της γνώσης» και «κοινωνίας της πληροφορίας» ιδεολογήματα. Αυτή η αντικειμενική φαινομενικότητα ενισχύεται από το γεγονός της σχετικής αυτονόμησης της επιστημονικής-ερευνητικής δραστηριότητας από το όλο πλέγμα του καταμερισμού της εργασίας, αλλά και από την ιδιοτυπία του προϊόντος της επιστημονικής εργασίας: την δυνατότητα επί μακρόν απόσπασής του από τη δραστηριότητα που το γεννά, την σχετική αυτονόμηση των υλικών φορέων συσσώρευσης-«απομνημόνευσης», επεξεργασίας, κωδικοποίησης, συστηματοποίησης, δικτύωσης και διακίνησής του από τον ανθρώπινο εγκέφαλο, το ευρύτατο φάσμα δυνατοτήτων πρακτικών διεξόδων που διανοίγει και από τον χωροχρονικά κυμαινόμενο βαθμό ελευθερίας για την όποια παραγωγική πραγμάτωσή του.

Κατ' αυτό τον τρόπο, η επιστημονική γνώση είναι δύναμη αξία χρήσης, η μετατροπή της οποίας σε ενεργεία (άμεσα κοινωνική αξία) διαμεσολαβείται από ένα περίπλοκο πλέγμα αλληλεπιδράσεων μεταξύ παραγωγικών δυνάμεων (παραγωγικών αναγκών) και κοινωνικών σχέσεων (οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και ιδεολογικών), το οποίο (πλέγμα) συγκροτεί και τους αναγκαίους και ικανούς όρους αυτής της μετατροπής. Το προϊόν της επιστημονικής έρευνας επί κεφαλαιοκρατίας δεν συνιστά αυτοτελή αξία χρήσης, αλλά φορέα της συνολικής εργασιακής αξίας κατά τρεις τρόπους: 1. λειτουργεί ως μηχανισμός μεταβίβασης αξίας σε άλλα προϊόντα (μέσω του σχεδιασμού και της τεχνολογίας), 2. λειτουργεί ως μέσο και τρόπος μεταβίβασης αξίας, με το σύστημα προπαρασκευής του ανθρώπου ως υποκειμένου της εργασίας (ποικίλων βαθμών μόρφωσης, κατάρτισης, εξειδίκευσης, κ.ο.κ.) και του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων (παιδεία, εκπαίδευση ως μηχανισμός «κατεργασίας» ανθρώπων μέσω της «κατεργασίας» γνώσεων) και 3. ως κεκτημένη γνώση, λειτουργεί (ευρετικά και μεθοδολογικά) ως μέσο και τρόπος προσπορισμού νέας γνώσης, ως μηχανισμός μεταβίβασης αξίας στη νέα γνώση (βλ. και Αμπντούλοφ, Κούλκιν, σ. 38-39). Χαρακτηριστική για την εποχή μας είναι η πρωτόγνωρου βαθμού συγκέντρωση και συγκεντροποίηση της μονοπωλιακής χρήσης των επιστημονικών ερευνών.

Πρότυπο θεσμικής υπαγωγής της επιστήμης στο κεφάλαιο είναι εδώ και μερικές δεκαετίες το αμερικανικό πανεπιστημιακό σύστημα, η αποδοτικότητα του οποίου, η ικανότητά του για δυναμική ανάπτυξη, απορρόφηση και αποτελεσματική χρήση μεγάλων κονδυλίων, συναρτώνται με το πνεύμα «επιχειρηματικότητας» και «ανταγωνιστικότητας» που διαπνέει τους ακαδημαϊκούς κύκλους. Αντίστοιχο είναι και το πρότυπο του ακαδημαϊκού λειτουργού-επιχειρηματία, ο οποίος είναι πανταχού παρών και διαθέσιμος στην αγορά, συνεργάζεται (αν δεν συγκροτεί ο ίδιος) με κάθε είδους οργανώσεις (εταιρίες, κοινοπραξίες, κ.ο.κ.), οι οποίες ιδρύονται, αναπτύσσονται και εξαφανίζονται σε συνάρτηση με τις εκάστοτε συγκυριακά ανακύπτουσες δυνατότητες βραχυπρόθεσμης χρηματοδότησης. Στον σύγχρονο κόσμο της κυριαρχίας του κεφαλαίου, η επιστήμη και το πανεπιστήμιο είναι αρένα ενός αδυσώπητου ανταγωνισμού μεταξύ οργανωμένων θεσμών (τμημάτων, τομέων, σχολών, πανεπιστημίων, ερευνητικών κέντρων, κ.ο.κ.), συγκυριακών εξωθεσμικών συσσωματώσεων και μεμονωμένων επιστημόνων, εντός της οποίας οι εμπλεκόμενοι, συχνά δεν φείδονται θεμιτών και αθέμιτων μέσων κατίσχυσης και επιβολής (συμπεριλαμβανομένης και της απάτης, της κατασυκοφάντησης και εξόντωσης αντιπάλων, της λογοκλοπής, της απηνούς εκμετάλλευσης υφισταμένων, φοιτητών, μεταπτυχιακών, κ.ο.κ., της κολακείας προς τους προϊστάμενους, τους οικονομικά και πολιτικά ισχυρούς, της καταδολίευσης, της κατάδοσης, της τρομοκράτησης, κ.ο.κ.).

Η σύγχρονη ιμπεριαλιστική παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου, εκφράζεται και με την θεαματική ανισομέρεια λαών, εθνών και περιοχών, με μια εν πολλοίς χωροταξικά ιεραρχημένη διανομή των πολιτισμικών αγαθών της επιστήμης και της τεχνολογίας (Κοβαλιόφ), στα πλαίσια της σύγχρονης τεχνολογικής νεοαποικιοκρατίας. Και μάλιστα, οι ισχυρές ως προς το κεφάλαιο

χώρες, με επικεφαλής τις Η.Π.Α., επιδιώκουν την εδραίωση της κυριαρχίας τους και μέσω μηχανισμών *αφαίμαξης εγκεφάλων* και αποκλεισμού (αποκλειστικής νομής) από την πρόσβαση σε πολιτισμικά αγαθά της επιστήμης και της τεχνολογίας (πατέντες, πνευματικά δικαιώματα, αλλά και απαγόρευση της ανάπτυξης συγκεκριμένων τεχνολογιών με την απειλή ή την άσκηση στρατιωτικής επιβολής). Ο αγώνας για την παγκόσμια υπεροχή και κυριαρχία στην επιστήμη και την τεχνολογία χαρακτήριζε εν πολλοίς την εποχή του «ψυχρού πολέμου». *Μετά την ήττα των περισσότερων πρώιμων σοσιαλιστικών επαναστάσεων του 20^{ου} αι.* (βλ. σχετικά Πατέλη 2007), η παγκόσμια κεφαλαιοκρατία ανέκτησε εν πολλοίς το παγκόσμιο μονοπώλιο επί της επιστήμης, της τεχνολογίας και της παιδείας, και επιδιώκει πλέον να τις υπαγάγει πλήρως στο κεφάλαιο, ορίζοντας τα θεσμικά και λειτουργικά πλαίσιά τους με την επιβολή σε αυτές ενιαίων προτύπων σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο.

Αγοραία αναμόρφωση θεσμών και ηθών.

Η αντίληψη κατά την οποία «η γνώση είναι δύναμη», χαρακτηριστική από τις απαρχές της ανόδου της κεφαλαιοκρατίας, σήμερα αποκτά νέα τροπή: η επιστημονική γνώση γίνεται στρατηγικό όπλο του εταιρικού σχεδιασμού, τρόπος δυνητικής διασφάλισης της δυνατότητας κυριαρχίας στην παγκόσμια αγορά. Η δημόσια και ιδιωτική χρηματοδότηση της έρευνας γίνεται με βασικό κριτήριο την ανάδειξη τομέων ικανών να ενισχύσουν την παραγωγή «υψηλής προστιθέμενης αξίας» και την ανταγωνιστικότητα.

Αναδεικνύεται κατ' αυτό τον τρόπο μια «επιστήμη του ελεύθερου επιχειρείν», που απαιτεί αντίστοιχη ανα(παρα-)μόρφωση των θεσμών και των ανθρώπων της επιστήμης. Η υποβάθμιση της βασικής έρευνας, των κοινωνικών επιστημών και της φιλοσοφίας προσλαμβάνει καταστροφικές διαστάσεις που υπονομεύουν τα θεμέλια της παιδείας. Ακόμα και οι ασχολούμενοι με την βασική έρευνα, οφείλουν να προσανατολίζονται διαρκώς στην αγοραία χρήση και στην κερδωά αξιοποίηση της έρευνάς τους. *Η πολιτική που εφαρμόζει αυτή την στρατηγική αναμόρφωσης της έρευνας, αποσκοπεί σαφώς στην ακύρωση των όποιων θεσμικά κατοχυρωμένων μηχανισμών αυτονομίας, ασυλίας και κοινωνικού ελέγχου της ελεύθερης έρευνας* (όπου θα μπορούσε να υπόκειται σε τρόπον τινά δημοκρατικό έλεγχο, ώστε να στρέφεται στις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας), *και στην μετάθεση αυτού του ελέγχου στην ιδιωτική σφαίρα, όπου ο μόνος εφικτός «έλεγχος» είναι αυτός που ασκείται εμμέσως, δια των μηχανισμών της αγοράς* (Dickson, σ. 33), δηλαδή, αυτός που διασφαλίζει την κυριαρχία του ισχυρότερου κεφαλαίου. Σε αυτά τα πλαίσια κινείται και η νομική διασφάλιση ιδιωτικών πνευματικών δικαιωμάτων εκπροσώπων επιστημονικών ιδρυμάτων και ιδιωτικών εταιριών, ακόμα και επί αποτελεσμάτων ερευνών που διεξάγονται με δημόσιους πόρους και με την χρήση δημόσιων υποδομών, γεγονός που σημαίνει, ότι οι φορολογούμενοι καλούνται να επιβαρυνθούν εις διπλούν: και με την επιδότηση της έρευνας, αλλά και με την μετασχηματισμένη σε μονοπωλιακές τιμές «προστιθέμενη αξία» που προσδίδει αυτή η έρευνα σε καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες. Η κατάσταση επιτείνεται με τις φοροαπαλλαγές των οποίων χαιρούν οι εταιρίες που προβαίνουν σε δαπάνες για την έρευνα.

Εξυπακούεται ότι οι αναμορφώσεις αυτές συνάδουν πλήρως με τις επιδιώξεις σημαντικής μερίδας επιστημόνων και μελών Δ.Ε.Π. (οι μισθοί των οποίων συνιστούν μικρό έως αμελητέο μερίδιο των συνολικών εσόδων τους), που συνδέουν με αυτές την αναβάθμιση του κοινωνικού και πολιτικού τους κύρους, αλλά βρίσκουν ευήκοον ους και μεταξύ επιστημόνων, οι οποίοι δεν βλέπουν άλλη δυνατότητα βελτίωσης των γλίσχρων εσόδων τους, εκτός από την άμεση υπαγωγή τους στην αγορά.

Αυτή η *συγχώνευση (σύμφυση, διαπλοκή) πανεπιστημίου και ιδιωτικής επιχείρησης*, η εν πολλοίς μετατροπή του (ιδιωτικού ή δημοσίου) πανεπιστημίου σε επιχείρηση, το «επιχειρηματικό πανεπιστήμιο», δεν μπορεί να μη εγείρει στο προσκήνιο την σύγκρουση δύο ετερογενών και ετερόκλητων (ως προς την ιστορική τους πορεία, την συμβολή τους στον πολιτισμό, αλλά και ως προς την σαφώς διακριτή θέση και τον ρόλο τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι) πεδίων κανόνων, ηθών, αξιών και ιεραρχήσεων: του ιδιωτικού επιχειρείν (της επιχειρηματικότητας) και της επιστήμης.

Η διαδικασία αυτή οδηγεί συχνά σε ακραία φαινόμενα, που όχι απλώς δεν συνάδουν με την επιστημονική δεοντολογία, αλλά αντιστρατεύονται και στοιχειώδεις ηθικές αρχές συμβίωσης και αξιοπρέπειας. Ο ιστορικός της επιστήμης Horace Freeland Judson αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «η απάτη είναι αναπόφευκτη όταν υπάρχουν μυστικότητα, προνόμια και μη απόδοση λόγου» (βλ. Γιαννούτσου). Ωστόσο αυτή η ανα(παρα-)μόρφωση προωθείται ποικιλοτρόπως σε όλα τα επίπεδα, σταθερά και συστηματικά, με πρόθυμους θιασώτες της εκείνους τους «επιτήδειους» πανεπιστημιακούς, που (από κοινού με τους επιχειρηματίες εταίρους τους και τους πολιτικούς υπαλλήλους των τελευταίων) επιθυμούν διακαώς να απαλλαγούν από κάθε «βαρίδι» κατά την προώθηση αυτής της στρατηγικής, και κυρίως από τους μηχανισμούς που διατηρούν έστω και ελάχιστες δυνατότητες δημοκρατικού ελέγχου εκ μέρους της κοινωνίας επί των ιεραρχήσεων, του χαρακτήρα και του προσανατολισμού της έρευνας και της διδασκαλίας και επί των χρήσεων των αποτελεσμάτων της. Στην πορεία αυτή μετέρχονται αποκάλυπτα των πλέον αυταρχικών μεθόδων, να επιβάλλουν πραξικοπηματικά τις κατάλληλες αποφάσεις καταστρατηγώντας κάθε αρχή δημοκρατικής λειτουργίας ακαδημαϊκών συλλογικών οργάνων και θέτοντας κυριολεκτικά υπό διωγμό, όχι μόνον όσους δεν υποτάσσονται σε αυτή την «μεταρρύθμιση», αλλά και εκείνα τα γνωστικά αντικείμενα που επιτρέπουν τον αναστοχασμό επί αυτών των ζητημάτων (φιλοσοφία, κοινωνικές επιστήμες).

Οι επιχειρηματικοί δεσμοί διασφαλίζονται μέσω της προσέλκυσης (ή και του διορισμού) πανεπιστημιακών στα συμβούλια (επιτροπές και άλλα σώματα) επιχειρήσεων, καθώς και εκπροσώπων των τελευταίων στα όργανα των πανεπιστημίων ή διαφόρων γραφειοκρατικών θεσμών, που επιβλέπουν, συντονίζουν, χαράσσουν στρατηγικές και αξιολογούν το έργο των πανεπιστημίων (βλ. π.χ. τον νόμο «περί διασφάλισης ποιότητας...»).

Ταυτοχρόνως, πάντα εν ονόματι της ενίσχυσης της αυτονομίας και της αυτοδιαχείρισης, ενισχύεται η αδιαφάνεια ως προς την προέλευση και την διαχείριση των πόρων, ως προς το περιεχόμενο και τον τελικό αποδέκτη των αποτελεσμάτων της έρευνας, με την επίκληση του εμπορικού απορρήτου, ή και της εθνικής ασφαλείας (με σημαντική μερίδα ερευνών να στρέφεται στην πολεμική βιομηχανία), ως προς την πρόσβαση και την δυνατότητα διάδοσης και χρήσης αυτών των αποτελεσμάτων.

Παρατηρείται λοιπόν μια σοβαρή μεταστροφή. Ενώ κατά τις προηγούμενες δεκαετίες υπήρχε ορισμένος προσανατολισμός της έρευνας σε κοινωφελή πεδία (ενεργειακός τομέας, υγεία, προστασία του περιβάλλοντος, κ.ά.) με κατ' εξοχήν δημόσια χρηματοδότηση, τώρα πλέον *επιχειρείται μια άρδην αναθεώρηση της έννοιας της κοινωνικής ευθύνης των επιστημόνων*. Η τελευταία ερμηνεύεται πλέον ως *αναγκαιότητα παντίοις τρόποις στήριξης των επιχειρήσεων, για την επίτευξη των οικονομικών και πολιτικών τους στόχων*. Αυτή η μεταστροφή δρομολογήθηκε αρχικά στα αμερικανικά και βρετανικά πανεπιστήμια, για να επεκταθεί βαθμιαία με αξιώσεις καθολικής επιβολής στην Ε.Ε. και παγκόσμια.

Αυτή η ενίσχυση της σύμφυσης πανεπιστημίων και επιχειρείν, αποσκοπεί στην ενίσχυση του ελέγχου στην πρόσβαση στα αποτελέσματα της έρευνας, για την διασφάλιση της ηγεμονίας των ισχυρότερων οικονομικών ομίλων (με επικεφαλής αυτούς των Η.Π.Α.) στην παγκόσμια

αγορά (Dickson, σ. 104-105). *Οι διαδικασίες αυτές συνδέονται ευθέως με την στάση της υπαγόρευσης από θέση ισχύος και τη βία, συστατικό της οποίας είναι και η στρατιωτικοποίηση της οικονομίας, της έρευνας και της τεχνολογίας.* Η βεβαιωμένη ή ακούσια επιβολή του πνεύματος της επιχειρηματικότητας του κεφαλαίου στο πεδίο της επιστήμης, οδηγεί σε κατάρρευση και απόρριψη των ιδεωδών της επιστημονικής κοινότητας, που θυσιάζονται στον βωμό της κερδώς αποτελεσματικότητας και της στρατιωτικοποίησης, αλλά και στην μετάλλαξη των στόχων και των προτεραιοτήτων των επιστημονικών ερευνών (βλ. Πατέλη 2003).

Η μετατροπή της επιστημονικής και διδακτικής δραστηριότητας του πανεπιστημίου σε ιδιότυπη επιχειρηματική δραστηριότητα, αποκαλείται πλέον «ακαδημαϊκός καπιταλισμός». Στα πλαίσια αυτού του προτύπου, η εκτέλεση ερευνητικών προγραμμάτων τίθεται σε απ' ευθείας εξάρτηση από την χρηματοδότηση των ενδιαφερομένων εταιριών, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την *επικράτηση των εφαρμοσμένων και τεχνολογικών ερευνητικών σκοπών και των επ' αμοιβή ερευνών έναντι της ανιδιοτελούς δημιουργικής αναζήτησης νέας γνώσης.* Βαθμηδόν, στην τροχιά αυτού του «ακαδημαϊκού καπιταλισμού» δεν έχουν αχθεί μόνο τα αμερικανικά πανεπιστήμια, αλλά άγονται πλέον άρδην (βάσει της διαδικασίας της Μπολόνια και της δημιουργίας του «Ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου ανώτατης εκπαίδευσης») και τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, γεγονός που γίνεται όλο και πιο έκδηλο με την αλλαγή προτεραιοτήτων στην χρηματοδότηση, στον προσανατολισμό των επιστημονικών ερευνών και στην αλλαγή της δομής και του περιεχομένου των προγραμμάτων σπουδών.

Το περιεχόμενο της επιστημονικής γνώσης καθορίζεται πλέον κατά κύριο λόγο από την ζήτηση της αγοράς, ενώ απωθούνται από την διαδικασία προσπορισμού της αγοραίου προσανατολισμού γνώσης τα στοιχεία εκείνα που ανθίστανται ή λειτουργούν παρελκυστικά ως προς αυτόν τον προσανατολισμό στις εκάστοτε τρέχουσες ανάγκες της κερδοφορίας του κεφαλαίου. Στα πλαίσια της γενικευμένης «μακντοναλντοποίησης» [Macdonaldization] της κοινωνίας (με την αντίστοιχη συρρίκνωση της διακινδύνευσης για τον ολικό εξορθολογισμό και την αποτελεσματική διαχείρισή της, βλ. σχετικά Ritzer 2000, 2002), *το πανεπιστήμιο μετατρέπεται σε επιχειρηματική μονάδα, σε πρακτορείο παροχής ερευνητικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή της μορφής και του περιεχομένου της έρευνας και της διδασκαλίας, με τον εκτοπισμό της βασικής έρευνας, των κοινωνικών επιστημών και της φιλοσοφίας, στη θέση των οποίων προτάσσονται προσανατολισμένα στην εκάστοτε τρέχουσα αγοραία ζήτηση μαθήματα εφαρμοσμένου πρακτικού περιεχομένου.*

Οι διαδικασίες αυτές προωθούνται άρδην και με την χρήση ορισμένων θεσμικών αποκρυσταλλωμάτων του υποδουλωτικού καταμερισμού της εργασίας εντός της επιστήμης. Όλο και πιο σαφής γίνεται η διάκριση μεταξύ των επιστημόνων που ασχολούνται κατ' εξοχήν με την έρευνα και την μελέτη και εκείνων που ασχολούνται με την διοίκηση της επιστήμης. Οι μεν πρώτοι, προτάσσουν στην κλίμακα αξιών τους την δημιουργία νέας γνώσης, οι δε δεύτεροι - τους (ποσοτικούς) δείκτες που χειρίζονται στις διοικητικές λειτουργίες τους, συστατικό στοιχείο των οποίων γίνεται όλο και πιο πολύ το marketing, η προβολή των δεικτών που καταδεικνύουν την υπεροχή του ιδρύματος (σχολής, τμήματος) που διοικούν στον γενικότερο ανταγωνισμό της αγοράς, ώστε να διασφαλίσουν εύσημα και πόρους από την πολιτική ηγεσία, αλλά και από τις δυνάμεις της αγοράς. Οι δύο αυτές κατηγορίες ανθρώπων της επιστήμης (με την ευρεία έννοια, διότι ο ασκών την διοίκηση, κατά κανόνα δεν προλαβαίνει και ίσως δεν μπορεί πλέον να ασχολείται πρωτίστως με την έρευνα, άρα προτάσσει το διοικητικό του αξίωμα ως κατ' εξοχήν πεδίο κοινωνικής καταξίωσης) ομιλούν τελικά σε διαφορετικές γλώσσες.

Όλο και πιο πολλοί επιστήμονες προειδοποιούν για τον *εκφυλισμό της επιστημονικής έρευνας* και εκφράζουν την ανησυχία τους για το μέλλον που επιφυλάσσει στην έρευνα η «πίεση

των μετόχων για βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα» και το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις επενδύουν πολύ λιγότερο στην έρευνα και την εξειδικεύουν σε τομείς με άμεση κερδοφορία... Ο Πιερ-Ζιλντε Ζεν αναφέρει χαρακτηριστικά: «...ο χρηματιστηριακός πυρετός μετέφερε τη λήψη αποφάσεων σε επενδυτές άσχετους με το έργο [...] η έρευνα έγινε επιπόλαιη. Τα πάντα κρίνονται σε χρονικό ορίζοντα τριών ετών, γιατί έτσι επιτάσσουν τα οικονομικά επιτελεία, οπότε αποτελέσματα που χρειάζονται μεγαλύτερο χρόνο ωρίμανσης πετιούνται στο καλάθι των αχρήστων. Ενέσκηψε και η μόδα της "συνέργειας": Βιομηχανικοί κολοσσοί συνδυάζουν τις δυνάμεις τους για την επίτευξη πολλαπλασιαστικού οφέλους. Τι σημαίνει αυτό στην πράξη; Ότι εξαιρετικά ερευνητικά εργαστήρια κλείνουν και πολύπειροι ερευνητές απολύονται, ως υπεράριθμοι! Ή, όπως έγινε στην περίπτωση της Rhone Poulenc, εγκαταλείπεται η έρευνα στα αγροτικά προϊόντα για χάρη των φαρμακευτικών που είναι πιο κερδοφόρα. Φοβάμαι ότι σύντομα θα αρχίσουμε να υφιστάμεθα τις συνέπειες αυτής της τυφλής υπαγωγής της επιστήμης στο κυνήγι του άμεσου κέρδους». Η άκριτη υιοθέτηση των δογμάτων του νεοφιλελευθερισμού, οδηγεί τους νεόκοπους προφήτες της επιφητίσεως του Αγίου Πνεύματος της «Αοράτου Χειρός» της αγοράς σε έναν θρησκευτικών χαρακτηριστικών λόγο. «Στις μέρες μας ο λόγος καλείται να τεκμηριώνει το κύρος και την ισχύ του μέσω της απτής εργαλειακής ωφελιμότητάς του. Η επιστημονική γνώση μπορεί να θεωρείται ως το κατ' εξοχήν πολύτιμο εμπόρευμα της εποχής μας μόνον επειδή και στο μέτρο που αποδεικνύει εμπράκτως πως είναι σε θέση να συναγωνίζεται επιτυχώς τους πολεμίους, αρνητές και «ανταγωνιστές» της στον επαληθεύσιμο δημοκρατικό στίβο της παραγωγής και της παραγωγικότητας. Υπό τους όρους αυτούς, η ενεργός ζήτηση των προϊόντων και των υπηρεσιών λειτουργεί ως οιονεί θεοδικία. Ο κυρίαρχος ελεύθερος καταναλωτής είναι πλέον ο μόνος αρμόδιος να χωρίζει ακριβοδίκαια ζώντες και νεκρούς και να επιβραβεύει αδιακρίτως καινοτόμους και τσαρλατάνους. Έτσι, ως σύγχρονη Πυθία, η αγοραία ετυμηγορία, δεν διαιτητεύει μόνον τις οικονομικές ροές, αλλά αναλαμβάνει και τους ρόλους του ύπατου κριτή της αλήθειας και του Ombudsman του ορθού λόγου. Και αν η αγορά είναι ο Θεός, τα ΜΜΕ είναι οι προφήτες του» (Τσουκαλάς).

Περί του δια της πληροφορικοποίησης εκφυλισμού της έρευνας επί κεφαλαιοκρατίας.

Οι τάσεις ανάπτυξης της επιστήμης δεν μπορούν να εξετάζονται εκτός των σφαιρικότερων τάσεων και αντιφάσεων του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας στην σύγχρονη κεφαλαιοκρατία, του χαρακτήρα που προσδίδει στην εργασία *ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος της πληροφορικοποίησης του συνόλου των εργασιακών και μη δραστηριοτήτων, σχέσεων και επικοινωνιών.*

Με την ραγδαία αναβάθμιση της παραγωγικότητας της εργασίας και με τον παρασιτισμό που αναπτύσσεται στις ανεπτυγμένες κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες (λόγω της τεχνολογικής ανισομέρειας και της παγκόσμιας κλίμακας εκμετάλλευσης πληθυσμών και πόρων), στις εν λόγω χώρες, όλο και λιγότερη μερίδα του πληθυσμού απασχολείται στην παραγωγή προϊόντων. Οι απαλλασσόμενες από την ως άνω παραγωγή μερίδες της εργασιακής δύναμης του πληθυσμού κατανέμονται μεταξύ του τομέα των υπηρεσιών και της παραγωγής, επεξεργασίας, διακίνησης, κ.ο.κ. πληροφορίας.

Η ίδια η πληροφορία, κατ' αρχάς εξετάζοταν –και εξακολουθεί εν πολλοίς να εξετάζεται– ως *συνιστώσα της διοίκησης τεχνολογικών διαδικασιών της βιομηχανίας, και κυρίως υπό αυτήν την ιδιότητά της εντάσσεται στο όλο πλέγμα του κεφαλαιοκρατικού κοινωνικού τρόπου παραγωγής.*

Στις μέρες μας προβάλλει όλο και πιο έντονα και μια άλλη τάση (αλληλένδετη με την προαναφερθείσα, αλλά όλο και πιο διακριτή και διαφοροποιούμενη, σε βαθμό που συμπαρασύρει και την αρχική), τις λογικές προεκτάσεις της οποίας και τους κινδύνους που

εγκυμονεί θα επιχειρήσω να σκιαγραφήσω αδρομερώς, υπερτονίζοντας σκοπίμως χαρακτηριστικές για την αντιφατικότητα της επιστημονικοτεχνικής προόδου επί κεφαλαιοκρατίας λανθάνουσες πτυχές της, οι οποίες δεν είναι έκδηλες σε καθαρή μορφή.

Η πληροφορία αρχίζει να εξετάζεται ως αυταξία, ανεξαρτήτως της εφαρμοσιμότητάς της στην παραγωγική διαδικασία. Στο βαθμό που ενισχύεται αυτή η τάση, η πληροφορία όλο και πιο πολύ αποκόπτεται από την γνωστική-περιεκτική της διάσταση, ανεξαρτοποιείται από την πραγματική νοηματοδότησή της. Η «μεταμοντέρνα» αντίληψη περί γλώσσας ως αυτόνομου από κάθε νόημα παιγνίου λέξεων, συνάδει με αυτήν την τάση, όπως αυτή βιώνεται εν πολλοίς στους κύκλους των κατ' επάγγελμα ασχολούμενων με αυτήν. Ως εκ τούτου, *η προσοχή τείνει να επικεντρώνεται στην τεχνολογία κωδικοποίησης-αποκωδικοποίησης της πληροφορίας, στην αύξηση του όγκου της και κυρίως, στην ανάπτυξη μιας ιδιότυπης επικοινωνίας, που ανάγεται στην διοίκηση (management) των ροών πληροφορίας, γεγονός που συνεπιφέρει τον βαθμιαίο εκτοπισμό του ζητήματος του περιεχομένου και του νοήματος αυτής της πληροφορίας.* Η ραγδαία αύξηση του όγκου της πληροφορίας, που συνοδεύεται από επιτάχυνση και περιπλοκή των ροών της, προβάλλει πλέον ως αυθύπαρκτος κοινωνικοποιητικός παράγων, ανεξαρτήτως της ύπαρξης ή της απουσίας κάποιου περιεκτικού νοήματος σε αυτές.

Εκείνο που προτάσσεται είναι η ίδια η διαδικασία αυτής της «επικοινωνίας», ως πηγής εδραίωσης αυτής της νέας δυναμικά αναπτυσσόμενης δικτυακής κοινωνικής δομής, αυτού του δυναμικού συστήματος, εντός του οποίου η πληροφορία προβάλλει ως η κατ' εξοχήν ανεξάρτητη μεταβλητή. Οι τάσεις αυτές, στο βαθμό που ενισχύονται, συνδέονται με αντιφάσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία, η μη επίλυση των οποίων οδηγεί σε έντονα κρισιακά φαινόμενα. Τα τελευταία εκδηλώνονται με την πρωτοφανή πλέον διόγκωση και κυριαρχία μιας εγγενούς ιδιότητας των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων: της καθολικής συγκρισιμότητας και της μονομερούς ποσοτικής αποτίμησης των πάντων. Παρ' όλες τις αναφορές στην ποιότητα, η κυρίαρχη τάση είναι η επιταχυνόμενη αύξηση των ποσοτικών χαρακτηριστικών κάθε κοινωνικά σημαίνουσας σφαίρας της ανθρώπινης ύπαρξης.

Πως εκδηλώνονται όλα αυτά στη σύγχρονη επιστημονική δραστηριότητα; *Ζούμε στην εποχή του θριάμβου των επιστημονομετρικών, βιβλιομετρικών, κ.ο.κ. δεικτών, προεξαρχούσης της εκθετικής αύξησης των επιστημονικών δημοσιεύσεων.* Εξυπακούεται ότι, *οι δυνατότητες αποκωδικοποίησης, γενίκευσης και αναστοχαστικής διακρίβωσης της πραγματικής συνεισφοράς μιας εκάστης των δημοσιεύσεων στην προαγωγή της έρευνας, είναι νομοτελώς αντιστρόφως ανάλογες του όγκου και των ρυθμών αύξησής τους.* Η φθίνουσα δυνατότητα γενίκευσης, συρρικνώνει τις δυνατότητες σφαιρικής κριτικής αποτίμησης του επιστημονικού κεκτημένου, οδηγεί σε κατακερματισμό και αποσπασματικότητα της επιστημονικής εικόνας του κόσμου, αποτρέπει από τον κοσμοθεωρητικό, μεθοδολογικό και φιλοσοφικό αναστοχασμό, επιτείνει τα φαινόμενα συρρίκνωσης γνωστικών αντικειμένων, ερευνητικού μινιμαλισμού και «επαγγελματικού κρετινισμού».

Ωστόσο, ο μηχανισμός αυτός λειτουργεί πλέον με τα χαρακτηριστικά ενός αναπαραγόμενου σε όλο και ευρύτερη βάση βρόγχου θετικής ανάδρασης, που επιτείνει τα κρισιακά φαινόμενα. Ακριβώς η συρρίκνωση του ερευνητικού πεδίου μετατρέπει τον ερευνητή σε «αποδοτικό» για αυτό το σύστημα αναφοράς, η συμμόρφωση με το οποίο δεν τον καθιστά κυριολεκτικά επιστήμονα, αλλά μάλλον τεχνολόγο, εξειδικευμένο στη χρήση τεχνικών προσπορισμού (ενίοτε και κατασκευής) νέων επιστημονικών γεγονότων και δεδομένων, ή στην εμπλοκή σε συγκυριακά δημοφιλείς θεματικές, που του διασφαλίζουν ευάριθμες δημοσιεύσεις, αναφορές, αναγνώριση, κ.ο.κ.

Υπάρχει πληθώρα σχετικής βιβλιογραφίας που καταδεικνύει όχι μόνο την σχετικότητα των ως άνω δεικτών, αλλά και την ευχέρεια λαθροχειρικών χειραγωγήσεων και απάτης που παρέχουν. Τι και αν οι επιστημολογικές έρευνες έχουν αποδείξει ότι *οι επιστημονομετρικοί δείκτες που αφορούν αυτές τις επιδόσεις είναι κατά κανόνα αντιστρόφως ανάλογοι του εύρους και του βάθους της πρωτότυπης συνεισφοράς στην επιστήμη*; Μια ματιά στα κριτήρια αξιολόγησης που τείνουν να επικρατήσουν θεσμικά και εθιμικά (ιδιαίτερα στις πολυτεχνικές σχολές) αρκεί για να καταδείξει τον βαθμό στον οποίο έχουν επιφορτώσει αυτές ακριβώς οι πρακτικές, με την αντίστοιχη φειχτοποίηση των διαφόρων Impact factor και citation index ως ύπατων τελετουργικών μορφών και διαπιστευτηρίων εχεγγύων επιστημονικότητας... Η σχολαστική αναφορά, με ιδιαίτερη σπουδή στην «ακρίβεια» και στις χρονικές διακυμάνσεις των ως άνω φειχτοποιημένων δεικτών κατά την αξιολόγηση της δραστηριότητας ενός εκάστου των ανθρώπων της επιστήμης, αποκτά διαστάσεις αντιστρόφως ανάλογες της πραγματικής αποτίμησης της ερευνητικής συμβολής του... Η πρυτανεύουσα λογική της αξιολόγησης της «παραγωγικότητας» των μελών Δ.Ε.Π. με τα ως άνω κριτήρια (Impact factor και citation index), έχει ως αποτέλεσμα την σταδιακή εξαφάνιση της συνθετικής μονογραφίας. Ο ερευνητικός μινιμαλισμός, ο κατακερματισμός των γνωστικών αντικειμένων, η στροφή στο έλασσον και επιμέρους και η αποστροφή προς το μείζον και τη σύνθεση, εκφράζεται σε όλα τα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένων και των βραβείων Νομπέλ. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε και την αποστροφή προς την διαλεκτική λογική και μεθοδολογία, δεδομένου ότι δεν συνάδει με αυτές τις τάσεις, ούτε και με τον αγοραίο κοινό νο. Επιπλέον, λόγω του ότι είναι πάντα κριτική και επαναστατική, απορρίπτεται και από την κυρίαρχη ιδεολογία ως επικίνδυνη.

Σε αντιδιαστολή με την (δυσνητικά κοσμοθεωρητικής εμβέλειας) καθολική γενίκευση της εμπειρικής πραγματικότητας, που χαρακτηρίζει κατά παράδοση την βασική έρευνα, η σύγχρονη ερευνητική δραστηριότητα ανάγεται σε τεχνολογία παραγωγής γεγονότων και δεδομένων, ο αναστοχασμός επί των οποίων (ιδιαίτερα αν είναι κομοθεωρητικού-φιλοσοφικού χαρακτήρα) τίθεται πλέον εκτός του πλαισίου της επιστημονικής δραστηριότητας. Βρισκόμαστε λοιπόν ενώπιον μιας *ριζικής αλλαγής υποδείγματος*. Εάν για την κλασική επιστήμη η θεωρία ήταν αναβαθμός της γνωστικής διαδικασίας, σύστημα προσέγγισης και διάγνωσης των νόμων που διέπουν το επιστητό, η «μεταμοντέρνα» κατάσταση της επιστήμης τείνει να ορίζει την επιστημονική αλήθεια συμβασιοκρατικά, ως σύμβαση (εν πολλοίς μηχανικά επικυρούμενη δια της επίκλησης των ως άνω τελετουργικών επιστημονομετρικών διαπιστευτηρίων) της επιστημονικής κοινότητας. *Η αλήθεια μετατοπίζεται από την αναφορά στο μέρος του επιστητού που συνιστά το γνωστικό αντικείμενο, στο καθ' ύλην αρμόδιο θεσμικό συλλογικό υποκείμενο, που ανάγεται πρακτικά στο δίκτυο καταχώρησης και αναγνώρισης της σχετικής πληροφορίας.*

Η προεργασία αυτής της διαδικασίας σε επίπεδο επιστημολογίας και φιλοσοφίας της επιστήμης έχει μακρά ιστορία. Ξεκινά από την έκπτωση της επιστημονικής εικόνας του κόσμου, από τον εξοβελισμό της κοσμοθεωρητικής προβληματικής ως «μεταφυσικής», από την γενικότερη υποβάθμιση του κύρους της θεωρίας και την λατρεία των «αντικειμενικών γεγονότων» και των «δεδομένων» στα πλαίσια του θετικισμού. Η μετεξέλιξη του τελευταίου από την αναλυτική της παράσταση στην αναλυτική της γλώσσας, μαζί με την έκπτωση του δομισμού στον μεταδομισμό, άνοιξαν το δρόμο στην «μεταμοντέρνα» αποδόμηση και στην διάλυση των πάντων στην «διακειμενικότητα», υπό το πρίσμα της οποίας εξοβελίζεται πλέον και το ίδιο το «αντικειμενικό γεγονός». Και η ίδια η επιστημονική δραστηριότητα ενός εκάστου των εμπλεκόμενων σε αυτήν υποκειμένων, τείνει να προβάλλει ως τυπικό αυτοαναφορικό σημείο. Πράγματι, εάν η αλήθεια προσδιορίζεται συμβασιοκρατικά, τότε και το ίδιο το επιστημονικό γεγονός ορίζεται κατά τα ειωθότα, εντός της συναινετικά δικτυωμένης επιστημονικής

κοινότητας, βάσει των εκάστοτε παραδεδεγμένων κανόνων ενδοεπικοινωνίας του σχετικού δικτύου. Συνεπώς, και η επιστημονική δημοσίευση, τείνει να εκλαμβάνεται μάλλον ως σημείο, δηλωτικό της δημοτικότητας στα πλαίσια των συμβατικών κανόνων αυτοαναφορικών δικτύων, χωρίς την αξίωση της όποιας συσχέτισης με κάποια εκτός του ως άνω πεδίου κοινωνικής αλληλεπίδρασης κείμενη πραγματικότητα (Στρόεφ). Η επιστημονική δραστηριότητα απομακρύνεται από την συνεπή και συστηματική επιδίωξη της νοητικής ανασύστασης του γνωστικού αντικειμένου. Οι «ερευνητές» αναλίσκονται συχνά σε επιστημονικοφανείς λεκτικοποιήσεις παραστάσεων, σε διαχείριση του λόγου (του κειμένου), σε συνειρμικές (ή και ασυνάρτητες) αναφορές και «θεματοποιήσεις», σε «πλαισιώσεις» και «αναπλαισιώσεις» κατά το δοκούν, κ.ο.κ. εντός ενός τελετουργικά προσδιορισμένου πλαισίου βερμπαλισμών και λεξιλαγνείας. Η εκρηκτικών διαστάσεων «πληροφορική βόμβα» (Βαριλιό) στο χώρο της επιστήμης, συνδέεται άμεσα με αυτόν τον φαύλο βρόγχο θετικής ανάδρασης, σύμπτωμα του οποίου είναι η όλο και διευρυνόμενη αναπαραγωγή της τιποτολογίας. Η τάση αυτή (αν δεν αναστραφεί) μας δίνει την εικόνα μιας επιστημονικής κοινότητας, η οποία δεν θα εδράζεται στην πραγματική διερεύνηση των νόμων του αντικειμενικού κόσμου, ούτε και σε κάποιον εμπράγματο καταμερισμό εργασίας. Θα λειτουργεί ως επικοινωνιακή κοινότητα με σύστημα αναφοράς ορισμένο πληροφοριακό δίαυλο επικοινωνίας.

Ποια είναι η συνείδηση αυτού του τύπου υποκειμένων; Εκείνη ακριβώς που καθορίζει το είναι τους (για να μη λησμονούμε και τον Μαρξ). Ο καταγιγισμός πληροφορίας και δεδομένων απαιτεί δεξιότητες ταχείας μετατόπισης της προσοχής για να αντεπεξέλθει ο άνθρωπος στις αξιώσεις που του προβάλλει η κοινότητα. Ούτε οι δυνάμεις του, ούτε και ο χρόνος δεν του επιτρέπουν την ενδελεχή, συστηματική, κριτική και αναστοχαστική ανάγνωση του κάθε μηνύματος. Η αδυναμία προσήλωσης, η χαμηλή ικανότητα στοιχειώδους παρατεταμένης συγκέντρωσης (που όλο και πιο πολύ χαρακτηρίζουν τα σημερινά παιδιά και τους εφήβους) είναι συμπτώματα δηλωτικά μιας σύγχρονης «δεξιότητας» που αποκτάται δια της προσαρμογής στην σύγχρονη περιρρέουσα επικοινωνιακή πραγματικότητα: της ικανότητας ταχείας αντίδρασης σε ποικίλα ερεθίσματα και ταυτόχρονης διεκπεραίωσης μερικών διαφορετικών υποθέσεων. Νομοτελώς, τηρουμένων αμετάβλητων των λοιπών συνθηκών, η ταχύτητα πρόσληψης και αντίδρασης στην πληροφορία είναι αντιστρόφως ανάλογη του βάθους και της κριτικής επεξεργασίας της. Η απρόσκοπτη διαθεσιμότητα για πρόσληψη νέας πληροφορίας προϋποθέτει την ταχεία απαλλαγή της μνήμης από την παλαιά. Η επισταμένη εξάσκηση της βραχυπρόθεσμης μνήμης ακυρώνει την δημιουργική αξιοποίηση της κριτικά αφομοιωμένης κεκτημένης γνώσης (και όλου του πλούτου που έχει συσσωρεύσει η ανθρωπότητα) ως καθολικής εμβέλειας μέσου και τρόπου νοητικής επενέργειας στο εισέτι μη εγνωσμένο για τον προσπορισμό νέας γνώσης. Η άκριτη αποδοχή προδιαγεγραμμένων ρόλων και (πρωτίστως καταναλωτικών) προτύπων στο εικονικό πλαίσιο αναφοράς του επικοινωνιακού δικτύου (επαγγελματικού και εξωεπαγγελματικού, μέσω των Μ.Μ.Ε. και της μαζικής βιομηχανίας θεάματος-ακροάματος) γίνεται εκ των ων ουκ άνευ όρος «επιτυχούς» προσαρμογής σε αυτό, δια της απώλειας των ιδιοτήτων του ανθρώπου ως πραγματικού υποκειμένου, ως προσωπικότητας.

Υπάρχει διέξοδος από αυτόν τον φαύλο κύκλο; Το θέμα δεν έγκειται στην επιδίωξη της καλύτερης επίδοσης (βάσει προδιαγεγραμμένων κριτηρίων) σε κάποιον από τους επιβεβλημένους ρόλους (του ψηφοφόρου, του οπαδού, του καταναλωτή, του καταξιωμένου επιχειρηματία «επιστήμονα», του επιτυχημένου καριερίστα, κ.ο.κ.), ούτε και στην εναγώνια εναλλαγή υιοθετούμενων ρόλων της εκλαμβανόμενης ως ανυπέρβλητης εικονικής πραγματικότητας από το προδιαγεγραμμένο φάσμα του ενός ή του άλλου δικτύου διακίνησης αυτόανακυκλούμενης και αυτοαναδιατασσόμενης πληροφορίας. Η διαχωριστική γραμμή της

συνειδητοποίησης που οδηγεί στην χειραφέτηση από την εμπλοκή στον κόσμο των υποκαταστάτων, περνά μεταξύ εκείνων που βαυκαλίζονται άκριτα και αυτάρεσκα με την κατανάλωση των επιβαλλομένων ρόλων (από το ως άνω σύστημα σεναρίων και παιγνίων), και εκείνων που αντιλαμβάνονται την εικονικότητα των ως άνω χειραγωγικών μηχανισμών, αναδεικνύουν την υφή των υποκαταστάτων και της απομίμησης ζωής, και δεν εκτονώνονται στις προδιαγεγραμμένες ψευδοαντιπαλότητες του κυρίαρχου σεναρίου, αλλά επιδιώκουν την ανατροπή και υπέρβασή του.

Τι αντίκτυπο έχουν αυτές οι διαδικασίες στην παιδεία;

Όπως διαπιστώσαμε, στα πλαίσια της άγουσας σήμερα χρησιμοθηρικής τάσης του αστικού εκπαιδευτικού συστήματος, με την επίκληση της ανάγκης «σύνδεσης της εκπαίδευσης με την παραγωγή» και στο πνεύμα των αστικών τεχνοκρατικών ιδεολογημάτων περί δήθεν κοινωνικά ουδέτερης και αναπόδραστης τεχνολογικής προόδου δίκην φυσικού φαινομένου, εκείνο που προωθείται στην πράξη είναι το πρότυπο της πλέον άμεσης και απροκάλυπτης υπαγωγής της εκπαίδευσης στις τρέχουσες και απώτερες ανάγκες της κερδοφορίας του ισχυρότερου μονοπωλιακού κεφαλαίου.

Αυτός ο υποδουλωτικός καταμερισμός της εργασίας υπονομεύει και το περιεχόμενο της μαθησιακής διαδικασίας. *Η περί του αντικείμενου γνώση υποκαθίσταται από ένα σύστημα φραστικών αναφορών στο αντικείμενο (αποκομμένων από την πρακτική και γνωστική σχέση προς αυτό), το οποίο τείνει να «εμφυτεύεται» ως κάτι που είναι αδιάφορο προς το αντικείμενο.* Η «γνώση» προβάλλει εδώ ως ένα σύστημα λέξεων, όρων, συμβόλων, τύπων, παραστάσεων, κ.ο.κ. αρθρωμένων σε σταθερούς, επιβεβλημένους και νομιμοποιημένους από τη χρήση συνδυασμούς προτάσεων και συστημάτων προτάσεων (από τη γλώσσα της επιστήμης, το λεξιλογικό της απόθεμα με την αντίστοιχη συντακτική οργάνωση-δομή). Έτσι και στην εκπαιδευτική διαδικασία, *το αντικείμενο υποκαθίσταται από το λεκτικοποιημένο αντικείμενο*, και το όλο πρόβλημα ανάγεται στην «ορθή» λεκτικοποίηση του εισέτι μη λεκτικοποιημένου υλικού, ενώ το αντικείμενο ανάγεται στο χάος του αισθητηριακού υλικού, δηλ. αυτού που δεν γνωρίζουμε περί του αντικείμενου. Εξυπακούεται ότι η εν λόγω λεκτικοποίηση απέχει πόρρω από τον αναπτυσσόμενο εννοιολογικό-κατηγοριακό εξοπλισμό της ζωντανής αναπτυσσόμενης γνωστικής διαδικασίας.

Κατ' αυτό τον τρόπο διαμορφώνεται ορισμένος τύπος ψυχισμού, για τον οποίο η γλώσσα (οι λέξεις) δεν είναι μέσο προσοικείωσης του περιβάλλοντος κόσμου, αλλά τουναντίον, ο εξωτερικός κόσμος (εν είδει σχημάτων, θραυσμάτων και παραδειγμάτων) αποκτά τη σημασία του εξωτερικού μέσου αφομοίωσης και ενίσχυσης των λεκτικών τύπων, οι οποίοι προβάλλουν μάλιστα ως το αυθεντικό γνωστικό αντικείμενο (αυθεντικότερο του πραγματικού, μιας και βάσει αυτού αξιολογείται η επίδοση). Φυσικά αυτός ο τύπος ψυχισμού αδυνατεί να υπερβεί τα όρια της εμπλοκής στην προδιαλεκτική βαθμίδα της νόησης, της δογματικής τυποποίησης-λεκτικοποίησης του αντικείμενου του και αδυνατεί να συσχετίσει αυτό το αντικείμενο με την εμπειρική-πρακτική πραγματικότητα.

Τότε παρεμβαίνει άλλος ένας κρίκος του υποδουλωτικού καταμερισμού της εργασίας στην εκπαίδευση –η διδακτική, οι «μέθοδοι διδασκαλίας»– εισηγούμενος πλείστα όσα «εποπτικά μέσα διδασκαλίας». Μόνο που τα τελευταία κατά κανόνα δεν είναι παρά μόνον οπτικοποιήσεις του ως άνω λεκτικοποιημένου σχήματος... Έτσι παγιώνεται και αναπαράγεται αυτό το βραχυκύκλωμα, η εμπλοκή της εκπαίδευσης σε υποκατάστατα γνώσης, με αντίστοιχο ευνοχισμό της νοητικής ικανότητας (Ιλιένκοφ Ε. Β., 1991).

Η εισαγωγή «εγγυημένων σύγχρονων εκπαιδευτικών προτύπων» μέσω των «νέων τεχνολογιών» της πληροφορικής, της ψηφιοποίησης των εποπτικών μέσων, της εικονικής πραγματικότητας και του Internet, που προβάλλεται δημαγωγικά ως πανάκεια για την αναβάθμιση της εκπαίδευσης, με αμετάβλητο το όλο πλαίσιο, τις κατευθύνσεις, τη δομή και τις λειτουργίες της, μπορεί να οδηγήσει αυτή την εμπλοκή σε ολέθρια αποτελέσματα. Μπορεί να επιτείνει την υποβάθμιση της γνωστικής διαδικασίας σε παραστατική αναπαραγωγή τυποποιημένης πληροφορίας, είτε ακόμα και να οδηγήσει σε εγκλωβισμό εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων στο χαώδες συμφυρματικό πληροφοριακό zapping και surfing της «εικονικής πραγματικότητας», με ανεπανόρθωτη υπονόμευση κάθε λογικής συνέπειας, κριτικής στάσης και νοητικής πειθαρχίας... Οι δυνατότητες της σύγχρονης ψηφιακής επεξεργασίας παραστάσεων της εικονικής πραγματικότητας λειτουργούν στις σημερινές συνθήκες αντιφατικά: παρέχουν απείρως μεγαλύτερη ευχέρεια δημιουργικών οπτικοποιήσεων, αλλά και τη δυνατότητα οπτικοποίησης κάθε λεκτικοποιημένης ή μη ανορθολογικής αυθαιρεσίας, προσπελάσιμης μάλιστα από ηλικιακές ομάδες και υπό όρους, οι οποίοι κάθε άλλο παρά εξασφαλίζουν την κριτική επεξεργασία των προσφερόμενων παραστάσεων και προτύπων. Ανακύπτει κατ' αυτό τον τρόπο ο κίνδυνος αναβίωσης της πρωτόγονης ανορθολογικής «καθολικής αιτιοκρατίας» (όπου κάθε τι μπορεί να προκύψει από τα πάντα – βλ. σχετικά: Πατέλης, 1999, σελ. 114) σε μια τεχνική βάση, που παρέχει και θεμελιώδεις δυνατότητες καταστροφής του λόγου. Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι και εδώ εκδηλώνεται μια νομοτέλεια που χαρακτηρίζει τις ανταγωνιστικές βαθμίδες του γίνεσθαι της ανθρωπότητας: κάθε νέα δυνατότητα άρδην αναβάθμισης των δημιουργικών δυνατοτήτων της ανθρωπότητας, προβάλλει αρχικά με την αρνητική-καταστροφική της όψη...

Στο προσκήνιο προβάλλει ο τεχνοκρατικά-χρησιμοθηρικά εννοούμενος «επαγγελματισμός», ο εμπειρισμός και η αποσπασματικότητα, ενώ η παιδαγωγική αλληλεπίδραση σε μαζική κλίμακα υπάγεται σε προπονητικές αρχές, στη δάμαση, τιθάσευση και καταστολή εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων, που οδηγεί σε διανοητικό ευνουχισμό, σε ηθική κενότητα και σε πολιτισμική σχιζοφρένεια, όπου π.χ. συνυπάρχουν ορθολογικές επιστημονικές γνώσεις με θρησκευτικό μυστικισμό (Sharp R., σελ.5, Silberman Ch. Σελ.VII).

Είναι γεγονός ότι το Πανεπιστήμιο δεν μπορεί να είναι αποκομμένο από την κοινωνία και τις ανάγκες της. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση το αγοραίο ιδιωτικό οικονομικό συμφέρον δεν μπορεί να αρθεί στο ύψος της καθολικής αντικειμενικής θεώρησης και της συνειδητοποίησης των βαθύτερων ανθρώπινων αναγκών. Εξ' ου και ο κατακερματισμός της γνώσης με αγοραία χρησιμοθηρικά, τεχνοκρατικά, κοντόφθαλμα, μονομερή και εφήμερα κριτήρια, η αντίστοιχη θεσμική – γραφειοκρατική δημιουργία γνωστικών αντικειμένων (κλάδων, νέων τμημάτων σε Α.Ε.Ι. κ.ο.κ.) είτε η (συχνά επιδοτούμενη, με κριτήριο την αγοραία «ανταγωνιστικότητα») «αναμόρφωση προγραμμάτων σπουδών» και ο συνακόλουθος ερευνητικός μινιμαλισμός.

Υπάρχει διέξοδος;

Η επιστήμη (όπως και η συνδεδεμένη με αυτήν οργανωμένη εκπαίδευση) υπάγεται εν πολλοίς στην εκμετάλλευση του κεφαλαίου. Η επιλογή κατεύθυνσης της περαιτέρω ανάπτυξης της έρευνας από το εκάστοτε φάσμα δυνατοτήτων, δεν γίνεται πάντοτε βάσει της εσωτερικής λογικής της εν λόγω έρευνας, είτε βάσει της συνειδητοποίησης των βαθύτερων και απότερων αναγκών της ανθρωπότητας. Η αλματώδης επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος επί κεφαλαιοκρατίας γίνεται εν πολλοίς στρεβλά, κατά έναν εργαλειακό τρόπο, υποταγμένη στη λογική της μεγιστοποίησης της κερδοφορίας, με δραματικές επιπτώσεις στον άνθρωπο και στη φύση.

Η άμεση υπαγωγή της επιστήμης και της παιδείας στο κεφάλαιο είναι πλέον μια άγουσα τάση με δυναμική παγκόσμιας κατίσχυσης. Ωστόσο, η υπαγωγή αυτή δεν είναι, ούτε και θα καταστεί ποτέ απόλυτη. Δεν μπορεί βέβαια να συνιστά εναλλακτική διέξοδο η υιοθέτηση εκδοχών του αντιεπιστημονισμού, της τεχνοφοβίας και της απόρριψης της παιδείας. Η επιστήμη, η τεχνολογία και η παιδεία είναι πολύ σοβαρές υποθέσεις της ανθρωπότητας ώστε να αφεθούν στην ιδιοτελή δικαιοδοσία του κεφαλαίου και των τεχνοκρατών υπηρετών του, είτε στην υπονόμευσή τους από εκδοχές του τεχνοφοβικού ρομαντισμού.

Οι αντιστάσεις που συναντά αυτή η υπαγωγή, είναι δηλωτικές του εύρους και του βάθους της αντιφατικότητας αυτής της διαδικασίας, η οποία συνδέεται με μια **θεμελιώδη αντίφαση: την αντίφαση μεταξύ του καθολικού δημιουργικού χαρακτήρα της επιστήμης και της παιδείας και της μονομέρειας του ιδιωτικού συμφέροντος του κεφαλαίου**. Εντός αυτής της αντιφατικής διαδικασίας αναπτύσσονται οι συνδεόμενες με την αλματώδως αύξουσα κοινωνικοποίηση της εργασίας δυνάμεις αμφισβήτησης και ανατροπής της κυριαρχίας του κεφαλαίου. Οι δυνάμεις αυτές, εκφράζονται με προσωπικότητες και συλλογικότητες, οι οποίες με το ανιδιοτελές και πρωτοπόρο ερευνητικό τους έργο βρίσκονται στα πλέον προκεχωρημένα φυλάκια της επιστήμης και της παιδείας, γεγονός που τους επιτρέπει να συνειδητοποιούν σταδιακά και να καταδεικνύουν τόσο τους συνδεόμενους με την κυριαρχία του κεφαλαίου περιορισμούς και καταστροφικούς κινδύνους, όσο και την νομοτελή αναγκαιότητα διεξόδου της ανθρωπότητας σε έναν ριζικά διαφορετικό τύπο συγκρότησης και ανάπτυξης. Η κριτική της χειραγωγικής ουσίας της υπαγωγής της έρευνας και της παιδαγωγίας στο κεφάλαιο και το αντίστοιχο κίνημα, οφείλουν να αντιπαραθέτουν σε αυτήν **το θετικό ιδεώδες της ολόπλευρης καλλιέργειας του ανθρώπου του μέλλοντος** (στοιχεία του οποίου ανιχνεύονται ήδη στην αντιφατικότητα του παρόντος), συνδέοντας έτσι τις διεκδικήσεις στο χώρο της επιστήμης και της παιδείας **με την προοπτική του ριζικού μετασχηματισμού της κοινωνίας στην κατεύθυνση προς την ώριμη κοινωνικοποιημένη ανθρωπότητα**.

Βιβλιογραφία

- Bernal J. D., "Η επιστήμη στην ιστορία", τόμοι 1-4, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, χ.χ.
Carnap K., "Φιλοσοφία και λογική σύνταξη", Εγνατία, Θεσ/κη, χ.χ.
Dickson D., "The New Politics of Science", London, 1988.
Jordan M., "Σκασμός! Τα βρώμικα μυστικά της επιστημονικής έρευνας", Κοχλίας, Αθήνα, 2003.
Kuhn T.S., "Η δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων", Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα, 1981.
Ritzer G., "The Macdonaldization of Society", Thousand Oaks, California, 2000.
Ritzer G., "The Weberian Theory of Rationalization and the MacDonalidization of Contemporary Societies", in Kivisto ed., Illuminating Social Life, Pine Forge, 2002. P. 47-72.
Levy P., "Δυνητική πραγματικότητα. Η φιλοσοφία του πολιτισμού και του κυβερνοχώρου", Κριτική, Αθήνα, 1999.
Sharp R., "Knowledge, Ideology and the Politics of Schooling", London, 1980.
Silberman Ch., "Crisis in the Classroom. The Remaking of American Edukation", N. Y. , 1971.
Αμπντούλοφ Α.Ν., Κούλκιν Α.Μ., "Εξουσία, επιστήμη, κοινωνία. Το σύστημα κρατικής αρωγής της επιστημονικής και τεχνικής δραστηριότητας: η εμπειρία των Η.Π.Α. ", Μόσχα, 1994.
Απέκη Λ., "Πανεπιστήμιο. Η πολιτική της απορρύθμισης", Εταιρεία Ν. Πουλατζάς, Αθήνα, 2001.
Βαζιούλιν Β. Α., "Η λογική του Κεφαλαίου του Κ. Μαρξ", Μόσχα, 2002.

- Βαζιούλιν Β.Α., "Η Ανάβαση από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο", ΝΕΑ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ Νο 85-86 (5/12/1992).[http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Anavasi.htm] .
- Βαζιούλιν Β.Α., "Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας", Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- Βαζιούλιν Β.Α., "Περί του ζητήματος του "μηχανισμού" ανάπτυξης της θεωρητικής γνώσης", Vestnic Moskofskovo Universiteta, Ser. 8, No 2 (1964): 48-59. [http://www.ilhs.tuc.gr/ru/stat2.htm].
- Βαζιούλιν Β.Α., "Το σύστημα της λογικής του Χέγκελ και το σύστημα λογικής στο «Κεφάλαιο» του Μαρξ", ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ Νο 36 (1987): 75-82. [http://www.ilhs.tuc.gr/gr/LogikiHegel.htm] .
- Βαριλιό Π., "Η πληροφορική βόμβα", Νησίδες, Αθήνα, 2000.
- Γιαννούτσου Κ., "Η απάτη ως μέσο προώθησης των επιστημόνων" ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 04/02/2005.[http://www.enet.gr/online/online_issues.jsp?dt=04/02/2005&pid=51&id=17323440]
- Δαφέρμου Μ., "Εκπαίδευση, κατάρτιση και ανάπτυξη της προσωπικότητας", Τα Εκπαιδευτικά, Ν.71-72, 2004, σ. 189-199.
- Διεθνής σχολή: "Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ". Κείμενα: [http://www.ilhs.tuc.gr/gr/index.htm].
- Ιλιένκοφ Ε. Β., "Η αρχαία διαλεκτική ως μορφή σκέψης", στο Φιλοσόφσκαγια κουλτούρα, Μόσχα, 1991.
- Κάτσικα Χ., Θεριανού Κ., "Η εκπαίδευση της αμάθειας", Gutenberg, Αθήνα, 2005.
- Κάτσικα Χ., Θεριανού Κ., "Τα πανεπιστήμια φλέγονται!", Εκδόσεις Α.Α.ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα, 2007.
- Κραφτ Β., "Ο κύκλος της Βιέννης και η γένεση του νεοθετικισμού", Γνώση, Αθήνα, 1986.
- Μαρξ Κ., "Το Κεφάλαιο", Τόμος 3^{ος}. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, χ.χ.
- Πάνου Σ., "Μεταφυσική και λογικός θετικισμός", Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1980.
- Πατέλη Δ., "Αντί προλόγου: Οι δρόμοι της κοινωνικής θεωρίας", στο: Βαζιούλιν Β. Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- Πατέλη Δ., "Ενοπλες δυνάμεις και τεχνική του πολέμου στην ιστορία. Στρατιωτικοποίηση της επιστήμης και της τεχνολογίας", Περιοδικό «Αντικείμενα», τεύχος 2, Χανιά, Γενάρης 2003, σελ. 19-28. [http://www.ilhs.tuc.gr/gr/enoples_dinameis_texniki_polemou.htm].
- Πατέλη Δ., "Επιστήμες, πολιτική και επιστημονική Φιλοσοφία: Σχέσεις ανάπτυξης ή έκπτωσης;", στο: Φιλοσοφία, Επιστήμες και Πολιτική, επιμ. έκδ. Παναγιώτης Νούτσος, 327 -350, ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Αθήνα, 1998.
- Πατέλη Δ., "Η θρησκεία ως μορφή κοινωνικής συνείδησης", Ουτοπία, Μάρτιος – Απρίλιος 1999, Τ. 34, σελ 99 -124.
- Πατέλη Δ., "Περί Παιδείας, Αγοράς, Πανεπιστημίου και Φιλοσοφίας" Απαντήσεις σε ερωτήσεις του Μάνου Κίτσιου, Το ΠΑΠΙ, online περιοδικό για το Πανεπιστήμιο Πειραιώς, τεύχη 29, 30, 31, [http://www.ilhs.tuc.gr/gr/paideia_agora_panepistimio_filosofia.htm].
- Πατέλη Δ., "Φιλοσοφική και μεθοδολογική ανάλυση του γίνεσθαι της οικονομικής επιστήμης", Μόσχα, 1991.
- Πατέλη Δ., "Ιμπεριαλιστική «παγκοσμιοποίηση» και προοπτική χειραφέτησης της ανθρωπότητας", Διάπλους, τεύχος 9, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2005, σ. 28-32.
- Πατέλη Δ., "Για την αναγκαιότητα της διάκρισης πρώτων και ύστερων σοσιαλιστικών επαναστάσεων", Διάπλους, τεύχος 18, Φεβρ.-Μαρτ.2007, σ.20-24.
- Πατέλη Δ., Τα λήμματα: "Διάνοια και λόγος, διαλεκτική λογική, ανάβαση από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο, ιστορικό και λογικό, εμπειρικό και θεωρητικό, επιστημονική εικόνα του

- κόσμος, λογικός θετικισμός, συνείδηση κοινωνική, θεωρία της επιστήμης", στο ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ, τόμοι 1-5, Αθήνα, Καπόπουλος, 1994-1995.
- Παυλίδη Π., "Αναζητώντας τους σκοπούς της εκπαίδευσης. Για την επανεξέταση του ιδεώδους της αυτονομίας", Σύγχρονη Εκπαίδευση, τεύχος 147, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2006, σσ. 99-127.
- Παυλίδη Π., "Για μια μετα-μετανεωτερική επιστροφή στη χειραφετική αντίληψη της παιδείας", Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση, τόμος 23, τεύχος 68, Μάιος 2006, σ. 131-153.
- Παυλίδη Π., "Η ανώτατη εκπαίδευση στην απραπό του ποιοτικού ελέγχου". Εκπαιδευτική κοινότητα, Τεύχος 77, Φεβρουάριος-Απρίλιος 2006.
- Παυλίδη Π., "Το πανεπιστήμιο στη σύγχρονη κεφαλαιοκρατική κοινωνία", Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, τεύχος 78, καλοκαίρι 2006.
- Πιερ-Ζιλ ντε Ζεν, "Εκφυλισμός της επιστημονικής έρευνας", Συνέντευξη στον Τ. Καφαντάρη. ΤΟ ΒΗΜΑ , 09-05-2004. Τσουκαλά Κ., "Οι προφήτες της αγοράς", Το ΒΗΜΑ, 08/01/2006.
- Σαλομόν Ζ.Ζ., "Επιβιώνοντας της επιστήμης", Μπουκουμάνης, Αθήνα, 2003.
- Στρόγιεφ. Σ., "Η μεταβιομηχανική απομίμηση: καλώς ήλθατε στο παίγνιο των ρόλων", [<http://www.contr-tv.ru/common/2263/>].
- Φεγιεράμπεντ Κ. Πωλ., "Αποχαιρετισμός στον Λόγο", Αθήνα: Εκκρεμές, 2002.

The Logic of Free Research and the Subordination of Science and Education to Capital

D. Patelis, Assistant Professor, Technical University of Crete

Abstract

In this work, the developing knowledge of scientific thought, is examined as a law-governed process. The spectrum of its possibilities includes the risk of destructive tendencies, as well as the perspective of creative development. This is projected on Critical Cognition Situations which appear in Science History as complicated multilevel phenomena, as a result of internal and external factors' interaction. Internal factors are described by: 1) The structure, the character, the properties and the development level of the object as a system or a totality. 2) The theoretical and methodological level of the scientific knowledge already achieved. 3) The theoretical and methodological level of the subject of the research activity and 4) The social and cultural context.

The spectrum of creative and self-destructive possibilities that appears intensely at the Critical Cognition Situations is examined.

The contradictoriness that characterizes the direct subordination of science and education by profitability of the most powerful monopolistic capital during capitalism, as well as string of degenerative phenomena in the science and in the education. Emphasis is given to the universal creative possibilities inside science and education, with which the prospect of humanity's emancipation and unification is related.